

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 92, Mayıs 2019, s. 385-418

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.14938>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date
19.03.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
27.05.2019

Meral GÖVEÇ

Sakarya Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
meraltokkal@hotmail.com

İBN KESİR (ö. 774/1373) TEFSİR'İNDEKİ İSRA VE MİRAC RİVAYETLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öz

İsra ve Mirac hadiseleri siyer kaynaklarında olağanüstü özelliğiyle önemli bir yer tutmaktadır. XIV. yüzyılda Memlükler zamanında Dımaşk'ta yetişmiş âlimlerden biri olan İbn Kesir'in kaleme aldığı Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim adlı eserindeki İsra ve Mirac rivayetleri, makalemizin temasını oluşturmaktadır. Eser, kendinden önceki kültürel birikimi ihtiva etmesi sebebiyle değerli bir kaynak kabul edilmektedir. Gayemiz müellifin İsra ve Mirac konusuna eserindeki bakış açısını İslam Tarihi açısından değerlendirmektir. Müellifin tarihçi, müfessir ve muhaddis kimliğiyle konulara yaklaşımı, rivayetler ve görüşler arasında yaptığı tartışma, tercih ve değerlendirmeler onu klasik nakilci âlimlerden ayırmaktadır. İsra ve Mirac rivayetlerindeki farklılıklar, hadisenin mahiyetinde ihtilafa yol açmıştır. Mirac'ta ruh ve beden birliktedir olup olmadığı, Nebinin uyanık ya da uykuda oluşu, Allah'ın veya Cebrail'in görülmesi, hadisenin sayısı, gerçekleşme zamanı, cennet ve cehennemde görülenler, ikramlar, semada Peygamberlerle konuşma vb. hususlarda farklı görüşler serdedilmiştir. Makalemizde müellifin eserine aldığı rivayetler, en doğru bilgiye ulaşma kaygısıyla yaptığı titiz değerlendirme ve tercihler, muhtevastaki bilgiler tasnif edilerek incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, İsra, Mirac.

IBN KESİR (d. 774/1373) AN EVALUATION ON THE ACCOUNTS OF ISRA AND MIRAJ IN HIS COMMENTARY

Abstract

Isra and Miraj events have an important place in siyer sources with their extraordinary features. At the time of the Mamluks in the XIVth century, Ibn Kesir, one of the scholars who grew up in Damascus, and the stories of Isra and Miraj in his book Tafsirü'l-Qur'anî'l-Azim, constitute the subject of our article. Our aim is to evaluate the perspective of the author in the work of Isra and Miraj from the point of view of Islamic History. The author's approach to the events of İsrâ and Mirâj with his identity as a historian, an interpreter and informant, and his discussion, preferences and evaluations between the stories and the opinions differentiate him from the classical transporters. The differences in the rumors of Isra and Miraj led to conflict in the nature of the incident. Whether the soul and body are together in the Miraj, the prophet is awake or asleep, seeing God or Gabriel, the number of events, the time of realization, the things that are seen in heaven and hell, refreshments, talk to prophets in the sky and so on. different opinions have been laid down. In our article, the author's narrations, the right to the most accurate information to make the assessment of the meticulous assessment and preferences, the information is classified and examined.

Keywords: Islamic History, Ibn Kesir, Tefsiru'l-Qur'ani'l-Azim, Isra, Miraj.

GİRİŞ

İbn Kesir'in tefsiri kendinden önceki zengin rivayet birikimini ihtiva etmesi, sonraki kuşaklara aktarması ve kendinden sonraki eserlere kaynaklık etmesi cihetiyle değerli bir eser kabul edilmektedir. İsrâ ve Mirâç hadiseleri Hz. Peygamberin Siret'inde yer alan ve mucizevi bir yönü bulunan olaylardır. Bu çalışmamızda, birçok yönünün yanısıra bir müfessir ve tarihçi kimliği bulunan Ebu'l- Fida İbn Kesir'in *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim* adlı eserindeki İsrâ ve Mirâçla ilgili siyer rivayetleri incelenecek ve İbn Kesir'in konuya yaklaşımı Siyer ilmi açısından değerlendirilecektir.

İslam Tarihinde Rasulüllah'ın bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yaptığı yolculuğa İsrâ, oradan göklere yükselmesine de mirâç denilmiştir (Yavuz, 2005, 132-135). Kur'an'da İsrâ olayı zikredilmiş, ancak Mirâç hadisesine değinilmemiştir. İsrâ ve Mirâç olayları birlikte zikredilerek teferruatlı bir şekilde Hadis, Tefsir ve Siyer kaynaklarında anlatılmaktadır. Türkçe'de ise 'Mirâç' lafzı her iki olayı da kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Bu hadisenin İslam Tarihinde Mekke döneminin sonlarında Hz. Peygamberin en büyük destekçileri olan eşi Hz. Hatice ve amcası Ebu Talib'in vefatı, Taif'e gidip taşlanarak üzüntülü bir şekilde Mekke'ye dönmesi hadiselerinin yaşandığı sıkıntılı bir dönemde cereyan ettiği bilinmektedir. Böyle bir ortamda Rasulün Rabbinin huzuruna yükseltilmesi ona bir moral ve teselli kaynağı olmuştur, denilmektedir.

İsrâ ve Mirâç olaylarıyla ilgili görülen rivayetlerin Kur'an'da geçen bazı ayetlerin tefsirinde sözkonusu edildiği görülmektedir. Bu rivayetler tefsirlerde İsrâ Süresi 1 ve 60. ayetler ile Necm suresi 13-18. ayetler arasında zikredilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de konuyla ilgili ayetlerde şöyle buyrulmaktadır: "Kulunu geceleyin Mescid-i Haram'dan çevresini

mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren (Allah) münezzehtir. Ona ayetlerimizden bazısını gösterelim diye. Şüphesiz ki O işitendir, görendir.” (el-İsrâ 17: 1).

“Andolsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha (aslî suretiyle) görmüştü. Sidretü'l-müntehâ'nın yanında. Me'vâ cenneti onun (Sidre'nin) yanındadır. O zaman Sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. Andolsun, o, Rabbinin en büyük alametlerinden bir kısmını gördü.” (Necm 53: 13-18).

İsrâ ve Mirâç hadiseleri etrafında yapılan tartışmalar ve farklı görüşler kaynaklarımızda ve bu konuda yapılmış olan çalışmalarda zikredilmektedir. (Akmaz, 2011, s. 41-61). Bu rivayetler İslam Tarihi, Hadis, Tefsir, Kelam vb. kaynaklarda zikredilmektedir. Bizim bu çalışmadaki amacımız İsrâ ve Mirâç mevzuunu, değerli bir âlim olan İbn Kesir'in Tefsiri özelinde incelemek, kendinden önce yazılmış eserlerin zengin birikimini ihtiva eden rivayetleri eserine hangi kriterlerle aldığı, onları değerlendiriş tarzı ve kullandığı rivayetler ışığında İsrâ ve Mirâç hadisesini anlama ve anlamlandırma gayretidir.

Eser kendinden önce yazılıp kaybolmuş ve şu an elimizde olmayan eserler hakkında bizlere bir fikir vermesi dolayısıyla da değerli bir kaynak olma özelliği taşımaktadır. Onun bu eserini, tarihçi kimliğini ortaya koyduğu *el-Bidaye ve'n-nihaye*'den daha önce yazdığı ve orada sık sık Tefsir'ine atıflarda bulunduğu bilgisini de dikkate aldığımızda bu eserdeki rivayetlerin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

Tefsirde konuyla ilgili bölümde farklı uzunluklarda gelen siyer rivayetleri muhteva olarak da çeşitlilik arz etmektedir. Rivayetlerde olayların gerçekleşme sırası ve ayrıntılar farklı şekillerde yer almaktadır. İsrâ ve Mirâç konusu, bazı başlıklar üzerinden hakkında çok fazla münakaşa yapılagelen bir mevzudur. Bu münakaşaların İsrâ ve Mirâç hadisesinin ruh ve beden birlikte mi yoksa sadece ruh ile mi cereyan ettiği, yolculuğun rüyada mı yoksa uyanık mı gerçekleştiği, gerçekleşme zamanı, ru'yet meselesi vb. hususlar üzerinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Biz bu makalemizde konumuzla ilgili rivayetlerin içerdiği muhtevayı siyer ilmi açısından ayrı konu başlıkları altında bir sınıflandırmaya tabi tutarak, her başlıkla ilgili İbn Kesir'in verdiği ayrıntılı bilgileri derlemek suretiyle onun tercihlerini ortaya koymak ve bir değerlendirme yapmak istiyoruz. Tefsirde bu konuda zikredilen rivayetlerin uzun ve çok teferruat içeren geniş bir yelpazede sunulmasından dolayı meseleyi ana hatlarıyla inceleme zarureti hâsıl olmaktadır. Konuya İbn Kesir ve Tefsirinin kısa bir tanıtımını yaparak başlamanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1. İBN KESİR VE TEFSİR'İ

Tarihçi, müfessir, muhaddis ve Şafiî fakihî olarak bilinen Hicri 701 doğumlu İmâdud-din lakaplı Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir el-Busravî ed-Dımeşkî, on dördüncü yüzyılda Memlûkler döneminde yaşamış değerli bir âlimdir. O İslam ülkelerinin Haçlı ve Moğol saldırılarına maruz kaldığı bir dönemde, medreseleri kütüphaneleriyle ilmi ve kültürel bakımdan gelişmiş olan ve diğer bölgelerden âlim göçü yaşayan Dımaşk'ta bu kültürel faaliyet içinde yetişmiş, Memlûkler dönemindeki büyük hadîs, tefsîr ve tarih bilginlerinden biridir. O Burhaneddin Fezârî (729/1329), İbn Kâdî Şuhbe (726/1326), İbn Asâkir, İbn Süveydî, İbn Şahne (730), Muhaddis Mizzî (742/1341), Zehebî (748/1348), Birzâlî (739/1339) ve İbn Teymiyye'den (728/1328) dersler almıştır. Onun düşüncesini en çok etkileyecek olan hocası İbn Teymiyye ve sonrasında Mizzî olmuştur (Polat, 2006, 32-41). O hatip, müderris, kıraat âlimi,

müftü ve mahkeme heyeti üyesi olarak çeşitli görevlerde bulunmuştur (Özaydın, 1999, s. 132). Güçlü bir hafızası olduğu bilinmektedir.

İbn Kesir Tefsiri, Taberi'nin (310/923) tefsirinden sonra meşhur rivayet tefsirlerinin ikincisi kabul edilmektedir (Öztürk, 2011, s. 295). Müellif naklettiği her haber ve görüşü hemen kabul etmeyip titizlikle değerlendirmekte; iyi bir tarihçi, muhaddis ve müfessir olması sebebiyle kendinden önceki âlimlerin ilmi yanlışlarına dikkat çekmektedir. Bu yönleriyle eser sağlam ve tertipli bir tefsir olarak bilinmektedir.

2. İBN KESİR'İN TEFSİR'DEKİ METODU VE SİYER RİVAYETLERİNİ KULLANMASI

“İbn Kesir tefsiri, erken dönemlere ait tefsir ve esbâb-ı nüzûl rivayetlerinin sıhhatini tesbit açısından önemli bir eserdir. Ayrıca rivayet tefsirlerinin özelliklerinden sayılan uydurma haberlerin çokluğu, İsrailiyyat ve rivayetlerdeki senetlerin hazfî gibi hususlardan büyük ölçüde uzak kaldığından klasik tefsirler arasında müstesna bir yere sahiptir” (Öztürk, 2011, s. 296).

İbn Kesir Tefsir'inde ayeti önce ayetlerle, sonra hadislerle açıklamaktadır. Sonra da sahabe ve tabiinin büyüklerinden nakillerde bulunmakta, fakat dirayet yönünü de ihmal etmemektedir. O Tefsir'inde cerh ve ta'dile ayrıca tarihi malumata daha büyük yer vermiştir. Tek başına nakli yeterli görmemiştir. Bir ayet hakkındaki çeşitli görüşleri mukayese etmekte, sahihi ve illetliyi ayırmakta, müfessirlerden bir söz naklettiğinde sadece taklitle onları kabul etmeyip o hususta doğru olan görüşü tercih etmekte, doğru görmediğini reddedip tenkit etmektedir. Tercih edileni tercih edilmişten, sahihi zayıftan ayırt edecek kabiliyete sahiptir. Bunlar onun ilmi melekesini gösteren delillerdir (Cerrahoğlu, 1996, 2: 204).

İbn Kesir Kur'an ayetlerini izah ederken siyer ilmi açısından kaynaklık teşkil eden birçok rivayeti Tefsirinde kullanmıştır. Bu durum onun Hz. Peygamberin hayatına dair ayrıntılı bilgilerin ayetleri doğru anlama noktasında büyük bir öneme haiz olduğu kanaatinin bir tezahürüdür. O tefsirinde birçok yerde ayetlerin nüzül sebebi olarak da rivayetler nakletmektedir. Kur'an'ın indiği ortamda gerçekleşen bir siyer olayının ayetin inişine sebep olması anlamına gelen sebab-i nüzül bilgisi, aynı zamanda Siyer ilminin bir parçasıdır (Özaktan, 2017, s. 129). İbn Kesir'in, bu eserinde Kur'an'ın anlaşılmasında Siyer ilmini bir tarihçi olarak ustalıklı kullandığına şahit olmaktadır. Tefsirin Türkçe tercümelemleri de yapılmıştır.¹

3. İSRA VE MİRÂÇ HADİSELERİNE TEFSİR'DEKİ İLGİLİ RİVAYETLER İŞİĞİNDE BİR BAKIŞ

İsra ve Mirâç kavramlarına her ne kadar birbirinden farklı manalar verilip bu hususta yapılmış bazı çalışmalarda ayrı ayrı ele alınmış olsalar (Tatlı, 2000) da, biz rivayetlerde birlikte zikredilmesinden dolayı bu çalışmamızda iki hadiseyi beraber değerlendireceğiz.

İbn Kesir tefsirindeki İsrâ ve Mirâç hadisesi ile ilgili rivayetleri incelememiz neticesinde bu konuyla ilgili kırk sekiz rivayet nakledildiğini tesbit ettik. Bu rivayetler şu ravilerle bize ulaşmaktadır. Enes b. Malik, Ebu Zer, Büreyde b. Husayb, Cabir b. Abdullah, Huzeyfe b. Yeman, Ebu Said el-Hudri, b. Evs, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Abdurrahman

¹ Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesir, (2015), İbn-i Kesir Tefsiri (Çev. Beşir Eryarsoy- Savaş Kocaman), 12 Cilt, İstanbul: Polen Yayınları; İbn Kesir, (1983-1988, 1993-1994), Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri (Çev. Bedrettin Çetiner-Hacı Bekir Karlığa), 16 Cilt, İstanbul: Çağrı Yayınevi.

b. Kuraz, Ömer b. Hattab, Said b. Müseyyeb, Hz. Aişe, Ümmü Hani, Muhammed b. Ka'b el-Kurazi, Ali b. Ebi Talib (topluluk ile) ve Dahhak b. Müzahim (toplulukla) bu rivayetlerin ravileridir.

İbn Kesir, ilgili eserinde İsrâ suresi 1. Ayetin tefsirinde bu konuyla ilgili, Enes b. Malik yoluyla gelen on altı rivayet ve diğer sahabiler yoluyla gelen otuz iki rivayet nakletmektedir². Bunlar arasında meşhur sahabilerden Enes bin Malik, İbn Abbas, Ebu Hureyre ve İbn Mesud rivayet sayısında diğerlerine göre önde gelmektedirler.

Tefsir'de geçen konumuzla ilgili rivayetlerin alındığı kaynaklara baktığımızda, İbn Kesir'in Buhari (256/870), Müslim (261/875), Tirmizi (279/892), Nesai (303/915), Ebu Davud (275/889), İbn Mace (273/887), Ahmed bin Hanbel (241/855), Beyhaki (458/1066), Taberani (360/971), Ebu Ya'la (307/919) ve Bezzar (292/905) gibi hadis eserlerinin yanısıra, Taberi ve İbn Ebi Hatim (327/938) gibi tefsirlerden de istifade ettiği görülmektedir. Ayrıca o bir rivayette Hasen b. Arefe'ye nisbet ettiği cüzden nakil yaptığından bahsetmektedir. Müellifin İsrâ ve Mirâca dair en fazla rivayet naklettiği kaynakların ilk üç sırasında Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i*, Beyhaki'nin *Delailü'n-nübüvve'si* ve *Sahih-i Müslim* yer almaktadır. Tefsirin genelinde ise en çok rivayet naklettiği eserlerin başında tefsir alanında Taberi, İbn Ebi Hatim; Hadis alanında Ahmed b. Hanbel, Buhari ve Müslim gelmektedir (Canbek, 2007, s. 39-41).

Bu makalemizde biz, İbn Kesir'in tarihe dair eseri olan *el-Bidaye'*den bağımsız olarak, onun tefsirinin ilgili bölümlerinde yer alan İsrâ ve Mirâç ile ilgili rivayetlerin muhtevasını olayın vuku buluşuna göre belirli konu başlıkları altında incelemeyi uygun bulduk.

3.1. Hz. Muhammed'in Göğsünün Yarılıp Temizlenmesi

İbn Kesir tefsirindeki İsrâ rivayetlerinde İsrâ ve Mirâç olayları öncesinde Hz. Peygamberin göğsünün yarılması hadisesinden bahsedilmektedir. Bu konuda eserde beş farklı rivayet olup bunların dördü sahabeden Enes bin Malik yoluyla, beşincisi ise Ebu Hureyre yoluyla gelmektedir. Bu rivayetlerin ikisi Buhari'de, diğer ikisi Ahmed bin Hanbel'de, biri de Taberi'de zikredilmektedir.

İmam Buhari'de geçen Enes bin Malik'in Şerik b. Abdullah'tan yaptığı rivayette, Rasulüllah'ın Kâbe'deki mescitten İsrâ'ya götürüldüğü gece uykuda olduğu esnada vaki olan bir olaydan bahsedilir. Burada Kâbe'deki mescitten Rasulüllah'ın İsrâ'ya götürüldüğü gece, ona vahiy gelmeden önce Mescid-i Haram'da uyuduğu esnada üç kişinin geldiği zikredilir. Rivayet şöyle devam eder: “ O üç kişinin ilki: O kişi hangileridir, dedi. Ortancaları: O onların en hayırlılarıdır, dedi. Diğerleri de: Haydi onların en hayırlılarını alın, dedi. Bu gece onları görmemişti. Nihayet sonraki gece ona geldiler ve (kalbiyle) onları gördü. –Onun gözü uyur, kalbi uyumazdı, bütün nebiler de aynı şekilde gözleri uyumakla birlikte kalpleri uyumaz. –Onunla konuşmadan onu taşıdılar ve zezem kuyusunun yanına koydular. Aralarından Cebrail işi üstlenerek göğsüyle boğazının arasını yardı. Nihayet göğsünden karnına kadar geldi, onu kendi eliyle zezem suyu ile içini tertemiz edinceye kadar yıkadı. Sonra iman ve hikmet ile doldurulmuş, altından büyükçe bir leğen getirildi. Onun içindekilerle göğsünü ve boğazının damarlarını doldurdu, sonra da kapattı.” Rivayet Cebrail'in onu alıp dünya semasına

² İbn Kesir, (1999), *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'azim* (Thk. Sami b. Muhammed Selâme), 8 cilt, B.y. : Darü't-tayyibe, 5: 6-44; İbn Kesir, (2015), *İbn-i Kesir Tefsiri* (Çev. Beşir Eryarsoy- Dr. Savaş Kocabaş), İstanbul: Polen Yayınları, 6: 286-342.

çıkardığı bilgisiyle devam etmektedir. Ravi Enes, Allah Rasulünün sonunda Mescid-i Haram'da uyandığı bilgisi ile rivayeti bitirmektedir³ (İbn Kesir, 1999, 5:6).

Bu hadisin değerlendirmesinde İbn Kesir, raviler arasında yer alan Şerik b. Abdullah'ın hıfzının kötü olup hadisi tam zabt edemediğini belirtmekte, Müslim'in 'ravinin hadise ilave, eksiltme, takdim ve tehirde bulunduğu' şeklindeki görüşüne katıldığını ifade etmektedir. O, bazı ilim adamlarının hadiseyi daha sonra meydana gelmiş olan İsrâ ve Mirâç olaylarına hazırlık olmak üzere bir rüya olarak değerlendirdiklerini de ifade etmektedir. Rivayette Rasulün Mescid-i Haram'da uykuda olduğu, olayın vahiy gelmeden önce gerçekleştiği, sonunda Mescid-i Haram'da uyandığı bilgileri dikkat çekicidir. Bu bilgiler mirâç olayının uykuda gerçekleştiği görüşünde olanların bir delili olabilmektedir.

İmam Ahmed bin Hanbel, *Müsned*'inde geçen Enes b. Malik'in Malik b. Sa'saa'dan yaptığı rivayette Rasulüllah'ın ağzından olayı nakletmektedir. Nebi İsrâ'ya götürüldüğü gece Hatim'de -hadisi Enes'ten rivayet eden Katade, bazen Hicr'de diye rivayet etmiştir- yatıyorken birisinin kendisine geldiği ve arkadaşına üç kişi arasındaki en ortada olan, şeklinde işaret ettiği, Rasulün yanına geldiği ve boğazından ya da iman tahtasından kasık tüylerinin bittiği yere kadar kestiği zikredilir. Sonrasında ise Rasulün kalbinin çıkarılıp içinin iman ve hikmet dolu altından büyük bir leğen getirilerek kalbinin yıkandığı, sonrasında ise içinin doldurulup yerine konulduğu ve Burak getirilerek Rasulüllah'ın Burak'a bindirildiği bilgisiyle devam etmektedir⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 15).

Buhari'de geçen Enes'in Ebu Zer rivayetinde, Rasulüllah'ın Mekke'de iken evinin tavanının açılması, Cebrail'in inerek göğsünü zezem suyu ile yıkaması, sonra içi hikmet ve iman dolu altından bir leğen getirerek göğsünün içerisine boşaltması ve sonrasında göğsünü kapatarak Rasulüllah'ın elinden tutup onu dünya semasına çıkarması olayı nakledilmektedir⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 17). Bu rivayetin aynı anlatımı Übey b. Ka'b yoluyla da gelmektedir.

Taberi'nin uzunca naklettiği Ebu Hüreyre rivayetinde, Cebrail'in beraberinde Mikail ile Nebi'nin yanına gelmesi, Rasulüllahın kalbini paklamak ve göğsünü açıp göğsüne genişlik vermek için Mikail'e hitaben zezem suyundan bir leğen getirmesini istemesi anlatılmaktadır. Devamında ise Cebrail'in Rasulün karnını yarması ve üç kez yıkaması, Mikail'in ona üç leğen zezem suyu getirmesi, Cebrail'in de Nebi'nin göğsünü açarak kin ve bütün kötü hisleri çıkarıp onu hilm, ilim, iman, yakın ve İslam ile doldurduktan sonra omuzları arasına nübüvvet mührünü basması anlatılmaktadır⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 32-33). Müellif ravilerden Ebu Cafer er-Razi'nin hıfzının kötü olması sebebiyle onun tek başına naklettiği rivayetlere güvenilemeyeceğini, bu hadisin ise bazı lafızları ile garip ve münker bir hadis olduğunu ifade etmektedir. O, hadisin birkaç hadisin derlenip bir araya getirilmiş hali olma ihtimali ya da rüya hadisi ile İsrâ olayının anlatımında birleştirilmiş olabileceği kanaatini belirtmektedir.

Zikri geçen rivayetlerde Rasulün göğsü yarılmadan önce Mescid-i Haram'da uyuduğu, onun en sonunda yine burada uyandığı, olayın ona vahiy gelmeden önce olduğu; Rasulüllah Hatim'de ya da Hicr'de yatıyorken birinin geldiği; Mekke'de Rasulün evinin tavanının yarıl-

³ Buhari, *Tevhid*, 37 (7517).

⁴ Ahmed, *Müsned*, 4: 208; Buhari, "Enbiya", bab numarası yok (3393); Müslim, "İman", 264.

⁵ Buhari, "Salat", bab no yok (349), "Enbiya", bab no yok (3342); Müslim, "İman", 263.

⁶ Taberi, 14: 424-434; Beyhaki, *Delailü'n-nübüvve*, 2: 397- 404. İbn Kesir senet bilgisi vererek hadisin Beyhaki ve İbn Ebi Hatim'de nakledildiğini belirtmektedir.

diği şeklinde Miracın başlangıç mekânı ve zamanına dair muhtelif bilgiler verilmektedir. Bir rivayette de diğerlerinden farklı olarak Cebrail’le birlikte Mikail’in de geldiği şeklinde ayrıntı zikredilmektedir.

3.2. Hz. Muhammed’in İsrâ Yolculuğunda Şahit Olduğu Hadiseler

İmam Ahmed’in Enes rivayetinde: “İsrâ’ya götürdüğüm gece Musa’nın yanından kabrinde ayakta namaz kılarak geçtim.”⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 10). İbn Kesir, bu rivayetin Müslim’de Süleyman b. Tarhan ve Sabit el-Bünani’nin Enes’ten rivayeti şeklinde nakledildiğini belirtmektedir. İbn Kesir, kendi naklettiği ‘bu rivayetin Süleyman, Sabit, Enes rivayetinden daha sahih’ olduğunu söyleyen Nesai’nin sözünü naklederek bu hadisi eserine almıştır. İbn Kesir, Hafız Ebu Ya’la’dan bu minvalde iki rivayet daha nakletmektedir.⁸

Taberi’nin Enes rivayetinde, Rasulüllah’ın Burak’a binmesi hadisesinden sonra yolda giderken yaşlı bir kadının ve sonrasında yolun kenarında bir şeyin daha onu çağırdığı, fakat Cebrail’in de teşvikiyle yürüdüğü, yolda kendisine selam veren bazı varlıkların selamlarını aldığı anlatılmaktadır. Rivayetin devamında üç defa aynı olayın yaşandığı ve Rasulün Beytu’l-makdis’te ikramla karşılaştığı ve diğer nebilere imam olduğu, sonrasında da Cebrail’in Rasule yolda gördüklerinin açıklamasını yaptığı anlatılmaktadır. Hadisin sonunda Cebrail, yaşlı kadını ömründen geriye kalan kısım, yolun kenarında Rasulün kendisine gitmesini isteyen kişiyi İblis, yolda selam verenleri ise İbrahim, Musa ve İsa olarak açıklamıştır⁹ (İbn Kesir, 1999, 5: 11). İbn Kesir bu hadisin bazı lafızlarının münker olduğunu belirtmektedir.

Nesai’nin Enes rivayetinde, Rasule bir binek getirilmesi, bu bineğe Cebrail’le binmesi, Cebrail’in isteğiyle yolda üç yerde inerek namaz kılması sonra Beytu’l-makdis’te nebilere imam olması ve dünya semasına yükseltilmesi hadiseleri anlatılmaktadır. Cebrail Rasulüllah’a namaz kıldığı bu yerlerin birincisini kendisine hicret edeceği Taybe, ikincisini Allah’ın Musa ile konuştuğu Tur-i Sina, üçüncüsünü de İsa’nın doğduğu yer olan Beyt-i Lahm olarak tanıtmaktadır¹⁰ (İbn Kesir, 1999, 5: 12).

İmam Ahmed’in Huzeyfe b. el-Yeman rivayetinde, Huzeyfe Peygamberin Beytu’l-makdis’e girip namaz kılmadığını, eğer kılmış olsaydı Kâbe’de olduğu gibi orada da namaz kılmanın farz olacağını söylemektedir. Onların semanın kapılarının kendilerine açılıncaya kadar Burak’tan inmediklerini, orada cenneti, cehennemi ve ahirette vaat edilenlerin tamamını gördüklerini, sonra da ilk başladıkları yere geri döndüklerini anlatmaktadır. Ayrıca o, ‘kaçmasın diye Burak’ın bağlandığı’ şeklindeki anlatımların da doğru olmadığını, zira Burak’ı peygamberin emrine bizzat Allah’ın verdiğini belirtmektedir¹¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 21). İbn Kesir burada, Huzeyfe’nin bu sözünün diğer rivayetleri nefyettiğini kaydeder. O, ‘Rasulün Burak’ı halkaya bağladığı ve Beytu’l-makdis’te namaz kıldığı’ şeklinde gelen diğer rivayetlerin, Huzeyfe’nin görüşüne göre daha öncelikli olduğunu belirtmektedir. Rivayetleri karşılaştırarak kendi tercihini ve görüşünü ortaya koymaktadır.

Beyhaki’nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde, Rasulün Mescid-i Haram’dan çıktığında yolda Burak’ın sırtında iken önce sağ sonra sol taraftan birinin seslendiği, akabinde üzerinde

⁷ Müslim, “Fedail”, 164; Ahmed, 3: 120.

⁸ Ebu Ya’la, Müsned, 7: 117, 126.

⁹ Taberi, 14: 422; Beyhaki, 2: 362.

¹⁰ Nesai, Sünen-i Süğra, “Salat”, 1 (450).

¹¹ Ahmed, 5: 387; Tirmizi, “Tefsir”, 18 (3147); Tayalisi, Müsned, 1: 327 (411); Nesai, Sünen-i Kübra, “Tefsir”, 17 (11216). İbn Kesir hadisin burada verilen kaynaklarını eserinde zikretmektedir.

süs eşyaları ile kollarını açmış bir kadının kendisine soru sormak için beklemesini istediği anlatılmaktadır. Burada Rasul yolda hiç durmadan Beytu'l-makdis'e gelmektedir. Cebrail sonrasında açıklama yaparak kendisini sağdan çağırmanın Yahudilerin davetçisi olduğunu ve isteğine cevap verseydi ümmetinin Yahudileşeceğini, soldan seslenen kişinin Hristiyanların davetçisi olduğunu ve isteğine cevap verseydi ümmetinin Hristiyanlaşacağını, süs eşyası takınan kadının dünya olduğunu ve yanında dursaydı ümmetinin dünyayı ahirete tercih edeceğini söylemektedir¹² (İbn Kesir, 1999, 5: 22). İbn Kesir, bu hadisin Taberi, İbn Ebi Hatim ve Beyhaki'de rivayetin zayıflığına rağmen farklı tariklerle nakledildiğini kaydetmektedir. O bu hadisi eserine alma sebebi olarak hadisin Beyhaki'deki başka rivayetler lehine şahitler ihtiva etmesi gerekçesini dile getirmektedir.

Tirmizi'nin Şeddad b. Evs rivayetinde, Rasulün İsrâ gecesini beyaz bir binekle giderken yolda inerek hurmalıklı bir yer olan Yesrib'te (Taybe'de) namaz kıldığı, ikinci inişinde Medyen'de Musa'nın ağacının yanında namaz kıldığı, üçüncüde ise İsa'nın doğduğu yer olan Beyt-i Lahm'de namaz kıldığı zikredilmektedir¹³ (İbn Kesir, 1999, 5: 26). İbn Kesir, sahih bir isnad olduğunu söyleyerek Buhari'nin bu hadisi iki yoldan Tirmizi'den naklettiğini ve bu hadise şahit olacak birçok İsrâ hadisi kaydettiğini belirtmektedir. İbn Kesir Beyhaki'nin de bu istikametteki kanaatini zikrederek Şeddad hadisinin muhtevasının bir kısmının sahih; Beyt-i Lahm'de namaz kılması, Ebubekir'in Beytu'l-makdis'in niteliklerine dair soru sorması vb. hususların ise münker olduğu kanaatini belirtmektedir.

Beyhaki'nin İbn Abbas rivayetinde, Rasulüllah İsrâ'ya götürüldüğü gece yanından çok hoş bir koku geçtiğini, bu kokuyu sorduğu zaman Firavun'un kızının Allah'a iman etmiş olan tarayıcısı ve onun çocukları olduğunu öğrenmektedir. Zira bu hanımın çocuklarıyla birlikte Firavun tarafından kızdırılmış kazana atıldığı bilgisi verilmektedir¹⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 29).

İbn Mesud rivayetinde, İsrâ yolunda Rasulün binekle giderken yolda önce Muhammed hakkında Rabbine serzenişte bulunan Musa'yı, sonra bir ağacın altında aile fertleriyle birlikte bulunan yaşlı bir zat olan İbrahim'i görmesi ve onlara selam vermesi, Cebrail'in Rasulüllah'a peygamberleri tanıtmaları ve yola devam ederek Mescid-i Aksa'ya varmaları hadiseleri zikredilmektedir¹⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 30-31). İbn Kesir bu hadisin Kütüb-ü Sitte'de yer almadığını, senedinin garip olduğunu ifade etmektedir. O, hadisin garip olduğu noktaları sıralamaktadır. Sonra da rivayeti Sahih'lerde meşhur olan şekli ile karşılaştırmaktadır. Buna göre İbn Kesir, Nebilerin Peygambere dair ilk önce soru sormaları sonra Rasulün onların yanlarından ayrıldıktan sonra haklarında soru sormasını garip bir ifade olarak zikretmekte, meşhur olanın Cebrail'in onlara tanıdık birine verilen bir selamı versin diye kim olduklarını kendisine önceden öğrettiğidir, demektedir. Yine o burada geçen Peygamberin mescide girmeden önce nebilerle bir araya geldiğine dair ifadenin garip bir lafız olduğunu, sahih olanın ise nebilerle semavatta bir araya gelmesi, sonra onlar da onunla birlikte olduğu halde Beytu'l-makdis'e inmesi, orada onlara namaz kıldırması ve sonra Burak'a binerek Mekke'ye geri dönmesi olduğunu zikretmektedir. Görüldüğü üzere o burada da diğer rivayetlerle bir karşılaştırma yaparak sahih olan meşhur rivayetler lehine tercihte bulunmaktadır.

¹² Beyhaki, Delail, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

¹³ Beyhaki, Delail, 2: 355-356. Müellif hadisin kaynakları arasında İbn Ebi Hatim'i de zikretmektedir.

¹⁴ Beyhaki, 2: 289. Müellif bu hadisin Kütüb-i Sitte'de bulunmadığı bilgisini vermektedir.

¹⁵ İbn Kesir bu rivayetin Hasen b. Arefe'nin cüzünde geçtiğini belirtmektedir.

İmam Ahmed'in İbn Mesud rivayetinde, Rasulün İsrâ'ya götürüldüğü gece İbrahim, Musa ve İsa peygamberlerle karşılaştığı ve onların kendi aralarında kıyametin kopması durumunu tartıştıkları bilgisini vermektedir¹⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 31).

Taberi'nin Ebu Hureyre rivayetinde, bir bineğin üzerinde Cebrail'le yol alan Rasül, önce bir günde ekip biçen ve biçtikçe ekini eski haline dönen bir topluluk görmekte, sorduğunda bunların Allah yolunda cihad eden mücahidler olduğunu öğrenmekte; sonra başları kaya parçalarıyla yarılan ve sürekli eski haline dönen topluluğu görmekte, sorduğunda bunların farz namazı tembellik ederek kılmayanlar olduğunu öğrenmekte; sonrasında yine farklı şekillerde azab gören mallarının zekâtını vermeyen, zina eden, yol kesen, emanetleri geri ödemeyen kimseler, fitne zamanının hatipleri, söylediği büyük sözden pişman olup onu geri çeviremeyen kimseler zikredilmektedir. Rivayette ayrıca cennetin ve cehennemnin sesi ve kokusuyla kendisine girecekleri davet etmesi ve Allah'tan kendisine vaat ettiklerini istemeleleri, Allah'ın da cennetlikler ve cehennemliklerin kim olduklarını duyurması üzerine cennet ve cehennem buna razı olmaları anlatılmaktadır. Rivayette daha sonra Rasulullah Beytu'l-makdis'e varıp bineğini kayaya bağlamakta, meleklerle namaz kılıp akabinde enbiyanın ruhlarıyla karşılaşmaktadır. Orada İbrahim, Musa, Davud, Süleyman, İsa ve Muhammed peygamberler Allah'ın kendileri üzerindeki nimetlerini, zikretmekte, sonrasında Hz. İbrahim, Hz. Muhammed'in üstün geldiğini ifade etmektedir¹⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 32-33).

Bu rivayet oldukça uzundur. Yukarıda zikredildiği üzere İbn Kesir rivayetin ileri derecede zayıf ve birkaç hadisin ya da rüya hadisiyle Mirâç olaylarının cem edilmiş hali olabileceği ihtimalini zikretmektedir.

Buhari ve Müslim'de geçen Abdurrezzak'ın Ebu Hureyre rivayetinde, Rasul İsrâ'ya götürülürken Musa, İsa ve İbrahim peygamberler ile karşılaştığını söyler ve onların görünümünü tasvir eder¹⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 38).

Taberani'nin Ümmü Hani rivayetinde ise, Rasulullah'ın İsrâ'ya götürüldüğü gece Ebu Hureyre rivayetindeki bilgilere ilaveten sağ gözü silme kör olarak Deccal'i gördüğü nakledilmiştir¹⁹ (İbn Kesir, 1999, 5: 41-42).

Görüldüğü üzere rivayetlerde İsrâ yolculuğu ile ilgili ilginç sayılabilecek birçok tafsilî bilgi zikredilmektedir.

3.3. Burak İle Mescid-i Aksa'ya Gidiş

İmam Ahmed'in Enes rivayetinde, Rasule eşekten yüksek, katırdan alçak, ön ayaklarını gözünün gördüğü son noktaya koyan bir binek olan Burak'ın getirildiği, kendisinin ona bindiği, Burak'ın onu Beytu'l-makdis'e kadar taşıdığı, oraya varınca Burak'ı nebilerin bineklerini bağladıkları halkaya bağladığı, sonra içeri girip iki rekat namaz kılıp dışarı çıktığı ve Cebrail'in kendisine şarap ve süt ikram ettiği nakledilmektedir²⁰ (İbn Kesir, 1999, 5: 8).

İmam Ahmed'in bir diğer Enes rivayetinde, Nebiye İsrâ'ya götürüldüğü gece Burak'ın eğerleri ve dizginleri takılmış olduğu halde binsin diye getirilmesi, Burak biraz serkeşlik edince Cebrail'in "Bu şekilde hareket etmeye seni iten nedir? Allah'a yemin ederim ki şim-

¹⁶ İbn Mace, "Fiten", 33 (4081); Müsned, 1: 375.

¹⁷ Taberi, 14: 424-434; Beyhaki, Delailü'n-nübüvve, 2: 397-404.

¹⁸ Buhari, "Enbiya", bab no yok (3437); Müslim, "İman", 272.

¹⁹ Taberani, Mu'cemü'l-kebir, 24: 432-434.

²⁰ Ahmed, 3: 148; Müslim, "İman", 259.

diye kadar Allah için bundan daha değerli hiçbir kimse sana asla binmiş değildir” demesi üzerine Burak’ın sırlıklam terlemesi hadisesi nakledilmiştir²¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 9).

Ebu Ya’la’nın Enes rivayetinde, “...Allah Rasulünün Burak’a bindirildiği ve bineği – ya da atı- bağladığı zikredildi.” şeklinde geçmektedir²² (İbn Kesir, 1999, 5: 10).

Taberi’nin Enes rivayetinde, Cebrail Rasule Burak’ı getirince onun kuyruğunu oynatır gibi olduğu, Cebrail’inse Burak’ı sakinleştirerek kendisine bunun gibi bir kimsenin binmediğini ifade ettiği zikredilmiştir²³ (İbn Kesir, 1999, 5: 11).

Nesai’nin Enes rivayetinde, eşekten yüksek, katırdan alçak, adımını gözünün gördüğü son yere kadar atabilen bir bineğin getirildiği, Cebrail ile ona binip yola koyulduğu kaydedilmektedir. Bir başka Enes rivayetinde ise verilen bu bilgilere ilaveten Beytu’l-makdis’e gelip Bab-u Muhammed denilen yere varınca oradaki taşın yanına gittiği, Cebrail’in parmağıyla o taşta dokunduğu ve deldikten sonra bineği ona bağladığı, sonra yukarı çıktığı bilgileri nakledilmektedir²⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 12).

İmam Ahmed’de geçen Enes ve Malik b. Sa’saa rivayetinde, Rasulüllah Hatim’de ya da Hicr’de yatıyorken üç kişinin gelip onun göğsünü yarıp temizlediği, sonra kendisine katırdan alçak, eşekten yüksek, beyaz renkli, adımını gördüğü en uzak yere atan bineğin getirildiği ve ona bindirildiği, ardından Cebrail’in kendisini dünya semasına götürdüğü nakledilmektedir²⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 15).

Bezzar’da geçen Bureyde b. el-Husayb el-Eslemi rivayetinde, Rasulün İsrâ’ya götürüldüğü gece Cebrail’in Beytu’l-makdis’teki kayanın yanına geldiği, parmağını kayanın içrisine koyup onu deldiği ve Burak’ı bağladığı zikredilmektedir²⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 20). İbn Kesir, burada Bezzar’ın ‘Bureyde’nin bu hadisi rivayetinde yalnız kaldığını’ söylediğini ve Tirmizi’nin Sünen’inde bu hadisi nakledip bu hadis hakkında garip, dediğini nakletmektedir.

İmam Ahmed’de geçen Huzeyfe b. Yeman rivayetinde, Huzeyfe’nin Rasulün Beytu’l-makdis’in içinde namaz kılmadığı, şayet içinde namaz kılmış olsaydı Kâbe’de olduğu gibi Beytu’l-makdis’in içinde de namaz kılmanın farz olacağını, söylediği ve ‘Rasulün kendisinden kaçmasın diye Burak’ı bağladığı şeklindeki anlatımın doğru olmadığını, zira Burak’ı gizli ve açığı bilen Allah’ın, Rasulünün emrine musahhar kıldığını, onun uzun beyaz bir binek olup gözünün ulaştığı yere adımını attığını’ söylediği bilgisi verilmektedir. Ayrıca semanın kapıları açılıncaya kadar Burak’tan inmedikleri, orada cenneti, cehennemi ve ahirette vaad edilenlerin tamamını gördükleri, sonra da ilk başladıkları yere geri döndükleri zikredilmektedir²⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 21). Daha önce ifade ettiğimiz gibi İbn Kesir bu rivayetin diğer rivayetlerin zıddına olması dolayısıyla, Rasulüllah’ın Burak’ı halkaya bağladığını ve Beytu’l-makdis’te namaz kıldığını söyleyen diğer rivayetlerin bu rivayete göre daha öncelikli olduğu kanaatini ifade etmektedir.

²¹ Ahmed, 3: 164; Tirmizi, “Tefsir”, 18 (3131). Müellif, Tirmizi’nin hadise garip dediğini nakletmektedir.

²² Ebu Ya’la, Müsned, 7: 126.

²³ Taberi, 14: 422; Beyhaki, 2: 362.

²⁴ Nesai, Sünen-i Suğra, “Salat”, 1 (450).

²⁵ Ahmed, Müsned, 4: 208; Buhari, “Enbiya”, bab numarası yok (3393); Müslim, “İman”, 264.

²⁶ Tirmizi, “Tefsir”, 18 (3132).

²⁷ Ahmed, 5: 387; Tirmizi, “Tefsir”, 18 (3147); Tayalisi, Müsned, 1: 327 (411); Nesai, Sünen-i Kübra, “Tefsir”, 17 (11216).

Beyhaki'nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde, Rasulü Allah'ın ağzından şöyle zikredilmektedir: “ Bir gece ben Mescid-i Haram'da uyurken birisi gelip beni uyandırdı. Ben de uyandım ama hiçbir şey görmedim. Derken bir hayal görür gibi oldum. Gözümle onu takip ettim ve nihayet Mescid-i Haram'ın dışına çıktığımda bir binek ile karşılaştım. O binek sizin bineklerin arasında en çok şu katırlarınızı andırır. Kulakları sallanan bir binektir, ona Burak denilir. Benden önce de Nebiler Burak'a binerlerdi. O toynağını gözünün uzandığı en uzak yere koyar. Burak'a bindim. Ben onun sırtında yol alırken birisi bana seslenerek...Sonunda Beytu'l-makdis'e kadar geldim. Bineğimi nebilere önceden bineklerini bağladığı halkaya bağladım...Sonra ben ve Cebrail Beytu'l-makdis'e girdik. Her birimiz iki rekât namaz kıldık, sonra Âdemoğullarının ruhlarının üzerinde yükseldiği mirâç bana getirildi. Yarattılmışlar miraçtan daha güzelini görmüş değildir...”²⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 22). İbn Kesir, senedi zayıf olan bu rivayeti zikretme sebebi olarak rivayetin Beyhaki'deki başka rivayetler lehine şahitler ihtiva etmesi olduğunu belirtmektedir.

Tirmizi'nin Şeddad b. Evs rivayetinde, Rasulü Allah'ın ashabına gece vakti Mekke'de yatsı namazını kıldırdıktan sonra Cebrail'in eşekten yüksek, katırdan alçak beyaz bir binekle geldiği, ona binmesini söylediği, fakat bineğin zorluk çıkardığı, Cibril'in de kulağından tutuktan sonra Rasulü Allah'ı ona bindirdiği, bineğin gözünün değdiği yere ayaklarını koyarak onu götürdüğü ve sırayla Yesrib, Medyen ve Beyt-i Lahm'de inerek bu mekânlarda namaz kıldıktan sonra şehre sağ tarafındaki kapısından girdikleri ve mescidin kiblesine bineğini bağladığı bilgileri nakledilmektedir²⁹ (İbn Kesir, 1999, 5: 26).

İbn Mesud rivayetinde³⁰, Cebrail'in eşekten yüksek, katırdan alçak bir binek getirdiği, bineğin Rasulü taşıırken yokuşu çıkma ve inme esnasında ön ve arka ayaklarının bir olduğu, sonra yolda Musa ve İbrahim'i görmeleri ve selamlaşmaları, Mescid-i Aksa'ya varınca Rasulün inerek bineğini nebilere bineklerini bağladıkları mescidin kapısındaki halkaya bağlaması ve mescidin içinde kıyam, rükû ve secde halinde olan nebilere tanınması, kendisine bal ve süt ikramı, namazda nebilere imam olup sonrasında ayrılıp gelmesi bilgileri zikredilmektedir (İbn Kesir, 1999, 5: 30-31). İbn Kesir, hadisin garip bir isnadının olduğunu söylemektedir.

Taberi'nin Ebu Hureyre rivayetinde, Cebrail'in Rasulün göğsünü yarıp yıkadıktan ve omuzları arasına nübüvvet mührünü bastıktan sonra bir at getirerek onu bineğin üzerinde taşıdığı, sonra Beytu'l-makdis'e varıncaya kadar Rasulü Allah'ın yolda bazı kimseler gördüğü, oraya varınca inip bineğini bir kayaya bağladıktan sonra içeri girip meleklerle namaz kıldığı hususları zikredilmektedir. Daha önce zikrettiğimiz gibi bu rivayet epeyce uzun devam etmektedir. İbn Kesir, bu rivayetin senedinin zayıf olduğunu söylemektedir.

Taberani'nin Ümmü Hani rivayetinde de Ümmü Hani'nin evinin kapısında Cebrail'in Rasulü Allah'ı katırdan alçak eşekten yüksek bir bineğe bindirdiği, birlikte Beytu'l-makdis'e vardıkları, İbrahim'i, Musa'yı, İsa'yı ve Deccal'i gördüğü zikredilir³¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 41-42).

²⁸ Beyhaki, Delail, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

²⁹ Beyhaki, Delail, 2: 355-356.

³⁰ İbn Kesir, rivayetin Hasen b. Araf'e'nin meşhur cüzünde geçtiğini belirtmektedir.

³¹ Taberani, Mu'cemü'l-kebir, 24: 432-434.

3.4. Hz. Peygamber'in Dünya Semasında Peygamberlerle Karşılaşım Selamlaşması ve Sema Katlarında Gördükleri

Buhari'nin Enes bin Malik rivayetinde, göğsünün yarılması hadisesinden sonra Cebrail'in Rasulü Allah'ı alarak dünya semasına çıkardığı, her bir katta kapıyı tıklamaları, meleklerin Cebrail'e beraberinde olan kişinin kim olduğunu ve Cebrail'in cevabı üzerine kendisine nübüvvet verilip verilmediğini sormaları, arkasından da sevinç ve neşe ile Rasulü karşılamaları hadisesi anlatılır. Burada her bir katta bir peygamberle karşılaşması, Cebrail'in dünya semasında Hz. Muhammed'e Âdem'i tanıtarak Rasulün ona selam vermesini istemesi, Rasulün ona selam vermesi ve Âdem'in onu hoş sözlerle karşılaması hadisesi nakledilir. Rivayette Rasulün dünya semasında Âdem'i, ikinci katta İdris'i, dördüncüde Harun'u, beşincide ismini bellemediği bir diğer nebiyi, altıncısında İbrahim'i, yedincisinde ise Yüce Allah'ın kelamı ile üstün kılındığından dolayı Musa'yı gördüğü bilgileri verilmektedir. Musa'nın da "Rabbim, kimsenin benden daha yukarıya çıkartılmayacağını düşünmüştüm" dediği rivayet edilir. Ayrıca Hz. Peygamberin birinci dünya semasında kesintisiz akan iki nehir görmesi üzerine bunları Cebrail'e sorduğunda ondan bunların Nil ve Fırat nehirlerinin ana unsurları olduğunu öğrendiği nakledilir. Rasulü Allah'ın inci ve zümrütten bir köşkün kıyısında hoş kokulu bir misk olarak gördüğü nehrin, Cebrail'in tanıtımıyla Rabbinin onun için sakladığı Kevser havuzu olduğunu öğrendiği nakledilmektedir.³² (İbn Kesir, 1999, 5:6).

Müsned'de geçen Enes rivayetinde, Rasulü Allah'ın Beytu'l-makdis'e götürüldükten ve orada iki rekât namaz kılıp kendisine ikram yapıldıktan sonra dünya semasına çıkartıldığı, birinci katta kapının açılması diyalogundan sonra Âdem'i görmesi, onun Rasulü Allah'ı hoşlukla karşılaması ve hayırla dua etmesi, ikinci semada kapı açılınca teyze çocukları olan Yahya ve İsa'yı, üçüncü semada aynı ifadelerle kapı açılınca Rasulün kendisine güzelliğinin yarısının verildiğini söylediği Yusuf'u görmesi, dördüncü semada diyalogun ardından kapının açılması ve Rasulün İdris'i, beşinci semada Harun'u, altıncı semada Musa'yı görmesi ve hepsinin hoş muameleleri ve dualarıyla karşılaşması, nihayet yedinci semada İbrahim'i görmesi hadiseleri nakledilmektedir. Rivayette İbrahim'in Beytu'l-ma'mur'a dayanmış olduğu ve oraya bir günde yetmiş bin meleğın girip bir daha ona dönmedikleri bilgisi de verilmektedir³³ (İbn Kesir, 1999, 5: 8).

İmam Ahmed'in Enes rivayetinde, Rasulü Allah miraca çıkartıldığı vakit, bakırdan tırnakları olan ve tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan kişiler gördüğünü ve Cebrail'in bunları ona insanların etlerini yiyen ve onların namus ve iffetlerini dillerine dolayan kimseler olarak tanıttığı anlatılmaktadır³⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 9-10).

Nesai'nin Sünen'inde yer alan Enes rivayetinde, Cebrail Rasulü Allah'ı Beytu'l-makdis'te diğer peygamberlere imam yaptıktan sonra onu dünya semasına yükseltti. Birinci semada Âdem'i, ikinci semada İsa ile Yahya'yı, üçüncü semada Yusuf'u, dördüncü semada Harun'u, beşinci semada İdris'i, altıncı semada Musa'yı ve yedinci semada İbrahim'i gördüğü, oradan da Sidretü'l-münteha'ya çıktığı ifade edilmektedir³⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 12).

Bir başka Enes rivayetinde, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere imam olduktan sonra Cebrail'in onun elinden tutmasıyla semaya çıkartıldığı, her katta kapının tıklanması ve

³² Buhari, Tevhid, 37 (7517).

³³ Ahmed, 3: 148; Müslim, "İman", 259.

³⁴ Ahmed, 3: 224; Ebu Davud, "Edeb", 35 (4878).

³⁵ Nesai, Sünen-i Suğra, "Salat", 1 (450).

açılması konulu diyalog, Rasulün birinci semada Âdem'i, ikinci semada İsa ve Yahya'yı, üçüncü semada Yusuf'u, dördüncü semada İdris'i, beşinci semada Harun (as)'ı, altıncı semada Musa (as)'ı, yedinci semada İbrahim (as)'ı görmesi hadiseleri nakledilmektedir. Rivayette Cebrail'in Hz. Peygamberi babaları konumunda olan Âdem'e ve İbrahim'e selam vermesi için yönlendirdiği ve Rasulün onlara selam verdiği zikredilir. Ayrıca Cebrail'in Rasulüllah'ı, üzerinde hoş ve yumuşak kuşlar bulunan Kevser ırmağının olduğu yedinci semanın üstüne götürdüğü dile getirilmektedir. Rivayetin devamında Rasulüllah Kevser ırmağının özelliklerini sıralamaktadır³⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 12-15).

İmam Ahmed'de yer alan Enes'in Malik b. Sa'saa'dan rivayetinde, Rasulüllah'ın göğsünün yarılması hadisesinden sonra kendisinin Burak'a bindirilerek Cebrail tarafından önce dünya semasına götürüldüğü, altıncı kata kadar kapıların tıklanıp açılması ve peygamberlerle selamlaşma diyalogları anlatılmaktadır. Rasulüllah Musa'nın yanından ayrılınca Musa'nın ağlaması, kendisine bunun sebebi sorulduğunda "benden sonra gönderilen bir gencin ümmetinden cennete girecek olanların kendi ümmetinden cennete girecek olanlardan fazla olmasından dolayı ağladığı" cevabını verdiği ve yedinci semada İbrahim (as)'la selamlaşması hadiseleri zikredilmektedir. Rivayetin sonunda Rasulüllah semada gördüklerini anlatırken sonradan Cebrail'den öğrendiği cennetteki iki gizli nehir ile açıkta akan iki nehir olarak Nil ve Fırat'ı gördüğü nakledilmektedir. Ravi Malik b. Sa'saa, Rasulüllah'ın daha sonra Beytu'l-ma'mur'a kadar yükseldiğini ifade etmektedir³⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 15).

Buhari'de geçen Enes'in Ebu Zer rivayetinde, göğsün açılması olayından sonra Cebrail'in elinden tutup Rasulü dünya semasına çıkardığı, kapının tıklanması diyalogu ve bekçi kapıyı açınca oturan, sağ ve sol tarafında karaltılar bulunan bir adam gördüğü, bu adamın sağına bakınca güldüğü, soluna bakınca ağladığı zikredilmektedir. Rasulü görünce selam verdiği, Rasul bu şahsın kim olduğunu sorduğunda Cebrail'in onu Âdem olarak tanıtmayı, sağ ve sol tarafındaki karaltıların onun soyundan gelen çocuklarının zürriyetlerinin görüntüsü olduğu, sağında bulunanların cennetlik solunda bulunanların ise cehennemlik olduğu, Âdem'in bu yüzden sağına bakınca gülüp soluna bakınca ağladığı bilgilerini verdiği zikredilmektedir. Bu rivayette ravi Enes, Rasulün semalarda Âdem'i, İdris'i, Musa'yı, İsa'yı ve İbrahim'i gördüğünü ve selamlaşma diyaloglarını zikreder. Fakat onların konumlarının nasıl olduğuna dair bir şey söylemez. Sadece dünya semasında Âdem'i, altıncı semada da İbrahim'i gördüğünü zikreder³⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 17).

Beyhaki'nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde, oldukça uzun bir anlatım vardır. Burada Rasulüllah'ın Burak ile Beytul-makdis'e gittikten ve orada kendisine ikram yapıldığından ve Cebrail'le iki rekât namaz kıldıktan sonra Âdemoğullarının kendisine yükseltildiği miracın kendisine getirildiği, Cebrail'le yukarı çıktığı, dünya semasının sorumlusu olan İsmail denilen bir melek gördüğü, onun önünde de yetmiş bin melek olduğu, her bir melek ile birlikte sorumlu meleğin yüz bin melekten oluşan askerleri bulunduğu ifade edilmektedir. Rivayetin sonrasında Cebrail, dünya semasının açılmasını istemekte, kapıda kendisine yanında kim olduğu ve ona nübüvvet verilip verilmediği sorulmakta ve Cebrail soruların cevabını vermektedir. Rasulüllah'ın orada Âdem'i Allah'ın onu kendi sureti üzere yarattığı haliyle gördüğünü ve hiçbir şeyinin değişmediğini, onun soyundan gelen müminlerin ruhlarının ona arz

³⁶ İbn Kesir rivayetin hayret verici gariplikleri bulunan bir anlatım olduğunu ifade eder. O bu rivayeti İbn Ebi Hatim'in naklettiğini söylemektedir.

³⁷ Ahmed, 4: 208; Buhari, "Enbiya", bab no yok (3393); Müslim, "İman", 264.

³⁸ Buhari, "Salat", bab no yok (349), "Enbiya", bab no yok (3342); Müslim, "İman", 263.

edildiğini gördüğü zaman Âdem'in "Hoş bir ruh ve hoş bir nefistir bu, haydi bunu İlliyyin'e koyun" dediğini, soyundan gelen günahkârların ruhları kendisine arz edildiğinde ise "bu kötü bir ruh ve kötü bir nefistir, haydi bunu siccine koyun" dediğini gördüğü ve Cebrail'e bu şahsı sorduğunda onun Âdem olduğunu öğrendiği zikredilmektedir. Rivayetin devamında Rasülullah yoluna devam etmekte ve bazı hadiseler görmektedir. Önce üzerinde kesilmiş et bulunan ve kendisine kimsenin yaklaşmadığı masalar, ardından yanı başında insanların yediği ve kokmuş kötü kokan etlerin bulunduğu masalar gördüğünü, bunların kim olduğunu sorduğunda "senin ümmetinden olup helali terk edip harama gidenlerdir" cevabını aldığı zikredilmektedir. Sonra Rasül karınları evler kadar büyük kimseler gördüğünü, onlardan birinin kalkmak istediğinde yere düşerek "Allah'ım. Ne olur kıyamet kopmasın" dediklerini, onların Firavun ailesinin su taşıyıcılarının yolu üzerinde olduğu, su taşıyıcılarının gelip onları çiğnediği, onların Allah'a feryat ettiklerini duyduğunu, Rasülullah Cebrail'e bunları sorduğunda "Bunlar senin ümmetinden olup faiz yiyenlerdir" cevabını aldığı nakledilmektedir. Rivayetin devamında Rasül bir süre daha gitmekte ve dudakları deve dudaklarını andıran kimseler gördüğünü, ağızlarının açılarak içine kor ateşlerden atıldığını, bu ateşin onların altlarından çıktığını ve feryatlarını duyduğunu, bunların kim olduğunu sorduğunda ise Cebrail'den bunların Rasül'ün ümmetinden zulümlerle yetimlerin mallarını yiyenler olduğunu öğrenmektedir. Rivayetin devamında azap gören ve Allah'a feryat eden zina eden kadınlar, laf getirip götürerek ve alay maksadıyla kaş göz işareti yapan kimseler zikredilmekte, bu ikinci zikredilenlerin de yanlarından et kesildiği ve ağızlarına verildiği ve kendilerine "(dünyada iken) kardeşinin etinden yediğin gibi ye" denilerek azap edildiği nakledilmektedir.

Sonrasında Rasülün ikinci dünya semasında yaratıkların en güzeli olarak vasıflandırdığı Yusuf'u görmesi ve selamlaşmaları, üçüncü semada Yahya ve İsa ile selamlaşmaları ve beraberlerinde kendi kavimlerinden bazı kimseleri görmesi, dördüncü semada Allah'ın yüksek bir mekâna yükseltmiş olduğu İdris'i görmesi ve selamlaşmaları, beşinci semada Harun'u görmesi zikredilmektedir. Rasülün Harun'u tasvir etmesi, Cebrail'inse onu tanıtırken onun kavmi arasında sevildiğini, İmran oğlu Harun olduğu ve onunla birlikte kavminden kimselerin de olduğunu söylemesi, Rasül ile Harun'un selamlaşmaları, altıncı semada İmran oğlu Musa'yı görmesi, onu esmer, saçlı gür birisi olarak anlatması zikredilmektedir. Cebrail'in Musa'yı Rasüle tanıtırken onunla birlikte kavminden bazı kimselerin olduğu bilgisini vermesi ve Musa'nın "insanların kendisinin Allah nezdinde Rasülullah'tan daha değerli olduğunu" ileri sürdüklerini fakat aksine, Muhammed'in Yüce Allah nezdinde kendisinden değerli olduğunu söylemesi belirtilmektedir. Sonrasında ise Musa ile selamlaşmaları, yedinci semada Halilü'r-Rahman İbrahim'i sırtını Beytu'l-ma'mur'a yaslanmış olduğu halde, onunla birlikte kavminden bazı kimseler olduğu halde görmesi ve selamlaşmaları olayları nakledilmektedir. Rasülullah burada ümmetini iki yarıya bölünmüş gördüğünü, bir kısmının üzerinde beyaz elbiseler diğer kısmında ise kül rengi elbiseler olduğunu gördüğünü, kendisinin üzerinde beyaz elbise bulunanlarla birlikte Beytu'l-ma'mur'a girdiğini, kül rengi elbiselilerin ise perdelenip içeriye alınmadığını ifade etmekte, fakat onların da hayır üzere olduğu bilgisini eklemektedir. O birlikte Beytu'l-ma'mur'da namaz kıldıkları ve birlikte dışarı çıktıklarını söylemektedir. Sonrasında ise Beytu'l-ma'mur hakkında, orada her gün yetmiş bin meleğin namaz kıldığı ve kıyamete kadar bir daha oraya dönmedikleri bilgisini vermektedir. Rivayet devam etmektedir³⁹ (İbn Kesir, 1999, 5: 22).

³⁹ Beyhaki, Delail, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

Taberi'de geçen Ebu Hureyre rivayetinde, Rasulü Allah'ın Beytu'l-makdis'te diğer peygamberlerden İbrahim, Musa, Davud, Süleyman ve İsa'nın ruhlarıyla buluştuktan sonra kendisine ikram yapıp Cebrail tarafından semaya çıkarıldığı anlatılmaktadır. Kapının açılması diyalogu ve hoş dileklerden sonra Rasulü Allah'ın ilk semada Âdem'i, ikinci semada İsa ve Yahya'yı, üçüncü semada Yusuf'u, dördüncü semada İdris'i, beşinci semada Harun'u, altıncı semada Musa'yı, yedinci semada İbrahim'i gördüğü bilgileri verilmektedir. Rivayette bu peygamberler farklı şekillerde tavsif edilmişlerdir. Hz. Âdem hakkında hilkatı eksiksiz, sağ tarafında hoş bir kokunun geldiği bir kapı, sol tarafında da kötü bir kokunun estiği bir başka kapı olduğu, sağa bakınca güldüğü sola bakınca ağladığı, bu kapılardan birinin cennetin diğerinin cehennem kapısı olduğu, soyundan cennete gideceklere sevindiği, cehenneme gideceklere de üzüldüğü bilgileri verilmektedir. Hz. Yusuf hakkında onun diğer insanlardan güzel olduğu, İdris hakkında Allah'ın onu yüksekçe bir yere yükseltmiş olduğu, Harun hakkında 'etrafındaki insanlara kıssa anlatan oturmuş bir adam' ve Cebrail'in ifadesiyle onun kavmi arasında sevilen bir kişi olduğu bilgileri verilmektedir. Musa ise 'oturmakta olan fakat yanından Rasül geçince ağlamaya başlayan bir adam' olarak tavsif edilmektedir. Rasül Cebrail'e onun ağlamasının sebebini sorduğunda İsrail oğullarının kendisini en değerli kabul ettiklerini, fakat kendisinden sonra gelen bu adamın hem zatıyla hem de ümmetiyle zatını ve kendi ümmetini geçtiğini söylemektedir. İbrahim (as) hakkında ise, Cebrail'in anlatımıyla 'yeryüzünde saçlarına ak düşen ilk kişi olduğu' ifade edilmiş; onun yanındaki yüzleri bembeyaz kimselerin imanlarına zulüm karıştırmamış kimseler oldukları ifade edilmiştir. Renkleri biraz farklı olan ve salih amele kötü amel karıştırmış, tevbe etmiş ve tevbeleri kabul olmuş bazılarının ise peşpeşe birkaç nehre girerek beyazladıkları ve gelip diğer arkadaşlarının yanına oturdukları anlatılmıştır. Nehirlerin ilki Allah'ın rahmeti, ikincisi Allah'ın nimeti, üçüncüsü ise onlara tertemiz bir içecek içirdiği bir nehirdir, denmiştir. Rivayet uzundur. Daha önce zikri geçmişti.

İbn Ebi Hatim'in Ebu Hureyre rivayetinde, İsrâ'ya götürüldüğü gece Rasulü Allah'ın yedinci semaya vardığı vakit yukarıya baktığını, gök gürültüsü, şimşek ve yıldırımlarla karşılaştığı, karınları evler gibi kocaman olan ve içinde yılanlar olan faiz yiyicileri gördüğü, dünya semasına inip aşağıya baktığında ise toz, duman ve sesler gördüğü, bunları Cebrail'e sorduğunda şeytanlar olduğunu öğrendiği ve şeytanların Âdemoğullarının gözlerine perde olup onların göklerle yerin melekûtu hakkında düşünmelerini önledikleri ve bunun olmadığı takdirde hayret verecek şeyler görecekları bilgileri verilmektedir⁴⁰ (İbn Kesir, 1999, 5: 39).

Görüldüğü üzere bazı rivayetlerde Rasulün önce dünya semasına çıktığı, bazılarında önce Beytu'l-makdis'e götürülüp orada ikram yapıldığı, bazılarında ise Rasulün önce gittiği Beytu'l-makdis'te peygamberlere imam olduğu gibi farklı anlatımlar bulunmaktadır.

3.5. Allah Rasulüne Yapılan İkramlar

Rivayetlerde Rasulü Allah'a Cebrail tarafından kaplarla birtakım ikramlarda bulunulduğu zikredilmektedir. Bu ikramların neler olduğu ve sunulduğu mekân ile ilgili bilgilerin farklılık arz ettiği görülmektedir. İbn Kesir'in bu konuyla ilgili zikrettiği rivayetlerde ikram edilen yiyeceklerin süt, bal, şarap ve su arasında değişebildiği, ikramın yapıldığı mekân olarak da Beytu'l-makdis ve sema olarak iki yerin bilgisinin verildiği görülmektedir.

⁴⁰ Ahmed, 2: 353, 363; İbn Mace, "Ticaret", 58 (2273).

Ahmed bin Hanbel’de geçen Enes bin Malik rivayetinde, Rasulü Allah’a getirilen Burağ’ın onu Beytu’l-makdis’e kadar taşıdığı, Beytu’l-makdis’te iki rekât namaz kılıp dışarı çıktığı nakledilmekte ve Rasulü Allah’ın ağzından şöyle buyurulmaktadır: “Cebrail bana birinin içinde şarap, birinin içinde süt bulunan iki kap getirdi. Ben sütü tercih edince, Cebrail: Fıtrata isabet ettirdin, dedi”⁴¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 8). Burada ikram Beytu’l-makdis’te yapılmaktadır.

İbn Kesir’in Taberi’den naklettiği Enes bin Malik rivayetinde, Rasulü Allah yolda yürürken bazı yaratılmış varlıklar karşısına çıkarak kendisine selam vermekte, Cebrail, selamlarını al, deyince Rasül onların selamlarını almaktadır. Bu karşılaşma ve selamlaşma hadisesi üç defa yaşanmakta ve olay şöyle devam etmektedir:

“...Sonra üçüncü defa yine böyle oldu ve sonunda Beytu’l-makdis’e kadar vardı. Ona su, şarap ve süt takdim edildi. Rasulü Allah sütü aldı. Cebrail ona: Fıtrata isabet ettirdin, eğer suyu içseydin sen de suda boğulurdun, ümmetin de suda boğulurdu. Şayet şarabı içmiş olsaydın, sen de baştan çıkardın, ümmetin de baştan çıkar, azardı, dedi.”⁴² (İbn Kesir, 1999, 5: 11).

Buhari ve Müslim’in Ebu Hureyre rivayetinde,

“Allah Rasulü Beytu’l-ma’mur’u gördü. Her gün ona yetmiş bin melek giriyor, bir daha tekrar oraya geri dönmüyorlardı. (Katade) sonra hadisin Enes tarafından rivayetine dönüp dedi ki: Sonra önüme, içinde şarap olan bir kap, içinde süt bulunan bir diğer kap ve içinde bal bulunan bir başka kap getirildi. Süt bulunan kabı aldım. (Cebrail): İşte bu fitrattır, sen de ümmetin de fitrat üzeresiniz, dedi. Sonra namaz günde elli vakit olmak üzere farz kılındı.”⁴³ (İbn Kesir, 1999, 5: 17). Burada ikram semada yapılmaktadır.

Beyhaki’nin Zühri ve Said b. el-Müseyyeb rivayetinde:

Rasulü Allah Beytu’l-makdis’e vardığı vakit orada İbrahim, Musa ve İsa’yı gördü. Ona birisinin içinde süt, diğerinin içinde şarap bulunan iki kâse getirildi. Allah Rasulü onlara baktı, sonra içinde süt bulunan kâseyi aldı. Cebrail: Fıtrata iletildin, eğer şarabı almış olsaydın ümmetin azardı, dedi⁴⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 20).

Beyhaki’nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde:

“.. Sonunda Beytu’l-makdis’e kadar geldim. Bineğimi nebilerin önceden bineklerini bağladığı halkaya bağladım. Sonra Cebrail bana iki kap getirdi. Birisinde şarap diğerinde süt vardı. Ben sütü içtim, şarabı bıraktım. Cebrail: Fıtrata isabet ettirdin, eğer şarabı almış olsaydın ümmetin azmış olacaktı, dedi. Ben Allahu ekber Allahu ekber dedim.”⁴⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 22).

Ahmed b. Hanbel’in Abdullah b. Abbas rivayetinde:

“Nebi Mescid-i Akşa’ya gelince kalkıp namaz kıldı. Etrafına bir baktı. Bütün nebilerin onunla birlikte namaz kıldıklarını gördü. Namazını bitirince biri sağ tarafından, diğeri sol tarafından, birisinde süt, diğerinde bal bulunan iki kâse getirildi. Allah Rasulü sütü alıp on-

⁴¹ Ahmed, 3: 148; Müslim, “İman”, 259.

⁴² Taberi, 14: 422; Beyhaki, 2: 362.

⁴³ Buhari, “Bed’ül-halk”, bab no yok (3207), “Enbiya”, bab no yok (3393); Müslim, “İman”, 264; Ahmed, 4: 208-209. Buhari ve Müslim bu hadisi buna yakın bir şekilde Katade’den rivayet etmişlerdir.

⁴⁴ Beyhaki, Delail, 2: 359-360.

dan içti. Kâse elinde bulunan kişi: Fıtrata isabet ettirdin, dedi⁴⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 28). Se-nedi sahihtir.

Taberi'nin Ebu Hureyre rivayetinde, Allah Rasulü Cebrail tarafından Beytu'l-makdis'e götürüldüğü, orada meleklerle namaz kıldığı, daha sonra enbiyanın ruhları ile kar-şılaştığı nakledilmiştir. Rivayetin devamı şu şekildedir:

“ Daha sonra ağızları kapalı üç kap getirildi. Onlardan içinde su bulunan kap getirildi, iç denildi. Ondan az bir şey içti. Bu sefer ona içinde süt bulunan diğer kap verildi ve ona iç, denildi. O da kanıncaya kadar ondan içti. Daha sonra ona içinde şarap bulunan diğer kap verildi, iç denildi. Hayır, ben kandım, istemiyorum, dedi. Cebrail kendisine: Bu, ümmetine haram kılınacaktır, şayet ondan içmiş olsaydın, ümmetinden ancak çok azı sana uyardı, dedi. Sonra Cebrail onu semaya çıkardı.”⁴⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 32-33).

Buhari ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Abdurrezzak'ın rivayet ettiği Ebu Hureyre rivaye-tinde, Nebi İsrâ'ya götürüldüğü vakti anlatırken Musa ve İbrahim ile karşılaştığından ve onların görünümünden bahsetmektedir. Rivayetin devamında: “Bana birisinde süt, diğ-e-rinde ise şarap bulunan iki kap da getirildi. Hangisini istersen onu alabilirsin, denildi. Ben de sütü alıp içtim, bana: Fıtrata uygun olana hidayet buldun, ama eğer şarabı almış olsaydın ümmetin azmı olacaktı denildi.”⁴⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 38).

Hasen b. Arefe'nin cüzünde geçtiği söylenen İbn Mesud rivayetinde, “...(Rasul) bu-yurdu ki: Sonra yine yola koyulduk. Nihayet Mescid-i Aksa'ya kadar vardık. Ben de indim, bineği nebilerin bineklerini bağladıkları mescidin kapısındaki halkaya bağladım. Sonra Mes-cidin içine girdim, nebileri tanıdım. Kimisi kıyamda, kimisi rükûda, kimisi secdede idi. Son-ra bana birinde bal, diğerinde süt bulunan iki kâse getirildi. Ben sütü alıp içtim. Cebrail om-zuma vurarak Muhammed'in Rabbine yemin olsun ki fıtrata isabet ettirdin, dedi. (Allah Ra-sulü) buyurdu ki: Sonra namaz için kamet getirildi, ben de nebilere imam oldum, sonra ayrı-lıp geldik.” (İbn Kesir, 1999, 5: 30-31).

3.6. Hz. Peygamber'in Sidretü'l-Münteha'ya Çıkışı, Rabbini veya Cebrail'i Görmesi Mevzuu

Sidretü'l-Münteha “Hz. Peygamber'in Mi'rac gecesi yanında ilâhî sırlara mazhar ol-duğu ağaç veya makamdır. Yaygın kanaate göre Hz. Peygamber Mi'rac gecesi Sidretü'l-müntehâ'nın yanında aslı sûretiyle Cebrâil'i görmüştür. Sidretü'l-müntehâ'yı bürüyen şey ise Allah'ın nuru, melekler veya bilinmeyen başka şeylerdir” (Uludağ, 2009, 37: 151-152). Mi-raçta Allah'ın görülmesi meselesi ihtilaflıdır (Bu husustaki tartışmalar için bkz. Şentürk, 1978, 133-139). Sidre ve yanında gerçekleşen Ru'yet hadisesi ile ilgili İsrâ 1 ve Necm 5-18. Ayetlerin tefsirinde İbn Kesir birçok rivayet nakletmektedir⁴⁹. Bu rivayetlerin hepsini zik-retmenin çalışmamızın sınırlarını zorlaması sebebiyle mesele ana hatlarıyla incelenecektir.

Buhari'nin Enes bin Malik rivayetinde Hz. Peygamber yedi kat semada diğer peygam-berlerle görüştüğünden sonra devamında şöyle geçmektedir: “ Sonra Cebrail onu aziz ve celil olan Allah'tan başkasının bilemeyeceği kadar yükseklerle çıkardı. Nihayet o Sidretü'l-

⁴⁵ Beyhaki, Delail, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1: 257.

⁴⁷ Taberi, 14: 424-434; Beyhaki, Delailü'n-nübüvve, 2: 397- 404.

⁴⁸ Buhari, “Enbiya”, bab no yok (3437); Müslim, “İman”, 272.

⁴⁹ İbn Kesir, Tefsir, 5: 6-44, 7: 444- 454; İbn Kesir, İbn-i Kesir Tefsiri, 6: 286-342, 10: 394-410.

münteha'ya geldi. İzzetin Rabbi Cebbar olan Allah yaklaştı, sonra sarktı. Nihayet ona bir yayın iki ucu kadar –ya da daha yakın- yaklaştı. Allah ona vahiylerini bildirdi ve her bir gece ve gündüzde ümmetine elli vakit namaz farzdır, diye vahyetti.”⁵⁰ (İbn Kesir, 1999, 5:6).

İbn Kesir bu rivayetin sonunda bir değerlendirme yapmaktadır. O rivayetdeki garip bazı lafızlardan dolayı metnin eleştirildiğini belirtir. O ‘eğer bu rivayet sahihse başka bir zaman ve başka bir olay hakkında yorumlanır’ görüşündedir. Buhari ve Müslim’in bu hadisi zikrettiğini ve rivayet zincirlerini nakletmiş, rivayetdeki bir ravinin ilave eksiltme, takdim ve tehirde bulunduğu şeklindeki Müslim’in sözünü onaylamakta, Şerik b. Abdullah b. Ebi Nemr’in hafızasının kötü olduğunu, dolayısıyla da bu hadisi tam zabt edemediğini ifade etmektedir. O Beyhaki’nin “Şerik’in hadisinde onun Rabbini gördüğünü ileri sürenlerin kanaatlerine göre tek başına kaydettiği fazlalıklar da vardır.” sözüyle Şerik’in bu rivayette yer alan “Sonra izzetin Rabbi Cebbar olan Allah yaklaşır sarktı ve bir yayın iki ucu kadar ondan da daha da kısa bir mesafe yaklaştı” sözlerini kastettiğini zikretmektedir. İbn Kesir, Beyhaki’nin görüşü olan “Aişe, İbn Mesud ve Ebu Hureyre’nin bu ayetleri onun Cebrail’i görmesi şeklinde yorumlamaları daha sahihtir” görüşünün bu meselede gerçeği ifade ettiğini söyleyerek bu husustaki tercihini belirtmiştir.

İbn Kesir bu tercihinin destekler nitelikte bir Ebu Zer rivayeti de nakletmektedir: O, “Ey Allah’ın Rasulü, Rabbini gördün mü, diye sorunca, o: ‘O, nurdur, onu nasıl görebildim’ demiştir. Bir rivayette de “Ben bir nur gördüm” buyurduğunu nakletmektedir.”⁵¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 8).

İbn Kesir Necm süresinde Hz. Peygamberin Rabbini gördüğünü söyleyen İbn Abbas rivayetlerinin⁵² yanında, bu görülenin Cebrail olduğunu söyleyen Aişe⁵³, İbn Mes’ud⁵⁴, Ebu Zer ve Ebu Hureyre⁵⁵ rivayetlerini de zikretmektedir. İbn Kesir bu hususta görüşünü açıklarken, Necm 8. Ayette geçen “Sonra yaklaşır sarktı” ifadesinde kastedilenin Cebrail olduğunu, Buhari ve Müslim’de Aişe ve İbn Mesud’dan, ayrıca Müslim’de Ebu Hureyre’den bu meselelerin sabit olduğunu belirtmektedir. O ‘bu ayeti kerimenin bu şekilde anlaşılması hususunda ashab arasında onlara muhalefet eden bir kimsenin bilinmediğini’ ifade etmektedir. O İbn Abbas’tan mutlak olarak nakledilen ‘Rabbini görme’ lafzının ‘kalp görmesi’ olarak anlaşılması gerektiğini, ondan gözüyle gördüğüne dair rivayet nakledenlerin rivayetlerinin zayıf olduğunu, aşıptan bu hususta nakledilen rivayetlerin sahih olmadığını dile getirmektedir. Kaldı ki Muhammed b. Ka’b rivayeti⁵⁶ de Tefsir’de Rasulün Rabbini iki defa kalbiyle gördüğü şeklinde gelmektedir. Ayrıca İbn Kesir Hz. Peygamberin risaletinin başlangıcında Cebrail’i ilk kez asıl suretinde altı yüz kanatlı halde gördüğünü, ikinci görüşünün ise İsrâ gecesinde Sidre-i Münteha yanında olduğunu belirtmektedir. O Rasulün böylece Cebrail’in azametini, Rabbi katındaki değerini ve yüksek makamını öğrendiğini ifade etmektedir.

İmam Ahmed’in Enes rivayeti, Rasulüllah’ın sema katlarında peygamberlerle karşılaştığı bilgisi verildikten sonra şöyle devam etmektedir:

⁵⁰ Buhari, Tevhid, 37 (7517).

⁵¹ Müslim, “İman”, 291.

⁵² Tirmizi, “Tefsir”, 53 (3279); Nesai, *Sünen-i Kübra*, “Tefsir”, 17 (11228); Ahmed, 1: 290, 368; Taberi, 14: 641; Müslim, “İman”, 285.

⁵³ Ahmed, 6: 49; Buhari, “Tefsir”, bab no yok (4855); Müslim, “İman”, 287-289.

⁵⁴ Ahmed, 1: 395, 407, 460.

⁵⁵ Müslim, “İman”, 283.

⁵⁶ Taberi, 22: 19.

“...Sonra ben Sidretü’l-münteha’ya kadar götürüldüm. Yapraklarının fillerin kulaklarını andırdığını, meyvelerinin ise büyük testiler gibi olduklarını gördüm. Orayı Allah’ın emri ile bürüyen, bürüyünce değişiverdi. O kadar güzel idi ki, Allah’ın yarattığı hiçbir kul onun güzelliğini anlatamaz. (Devamla) buyurdu ki: Allah bana vahy ettiklerini vahyetti ve bana bir gün, bir gecede elli vakit namazı farz kıldı.”⁵⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 8).

İbn Kesir bu rivayetin Müslim’de yer aldığını ve bir karşılaştırma yaparak önceki Şerik rivayetinden daha sahih olduğunu ifade etmektedir. Rivayetin sonunda Beyhaki’nin yorumu olan “Bu hadisin anlatımında miracın Rasulü Allah’ın Mekke’den Beytu’l-makdis’e götürüldüğü İsrâ gecesinde gerçekleşmiş olduğuna delil bulunmaktadır” sözünün şüphesiz ve tartışmasız gerçeğin ta kendisi olduğunu belirterek kendi tercihini ortaya koymuştur.

Bezzar’ın Müsned’inde geçen Enes b. Malik rivayetinde, Rasulü Allah şöyle buyurmaktadır: “ Ben uyurken Cebrail gelip omuzlarımın arasına vurdu. Kalktığımda iki kuş yuvasını andıran bir ağaç buldum. O bu yuvalardan birisine oturdu, ben de diğerine oturdum. Ağaç yükseldi ve iki uçuğu tamamen kapatıncaya kadar yukarı çıktıkça çıktı. Ben ise gözlerimi evirip çeviriyordum. Semaya dokunmak isteseydim kesinlikle dokunabilirdim. Cebrail’e dönüp baktığımda adeta yere yapışmış bir eşya gibi idi. Onun Allah hakkındaki bilgisinin benden üstün olduğunu anladım. Önüme sema kapılarından bir kapı açıldı. O en büyük nuru gördüm. Bir de hicabın önünde inci ve yakut refrefini gördüm ve bana Allah’ın vahyedilmesini dilediği şeyler vahyedildi.”⁵⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 10).

Eserde zikredilen Muhammed b. Umeyr b. Utarid rivayetinde: “Nebi bir grup ashabı le birlikte iken, Cebrail ona geldi. Sırtına hafifçe vurdu ve onu malum ağaca götürdü. O ağaçta iki kuş yuvasını andıran bir şey vardı. Bunlardan birisine Allah Rasulü, diğerine de Cebrail oturdu. Biz ağacın üzerinde iken ağaç ufuğa ulaşınca kadar büyüdü (yükseldi). Şayet elimi semaya uzatsaydım ona dokunabilirdim. Bir ip sarkıtıldı ve nur indi. Cebrail yere yapışmış bir eşya imiş gibi baygın düştü. Böylelikle onun haşyetinin benim haşyetimden (Allah korkusundan) daha üstün olduğunu anladım. Bana kral bir nebi mi, yoksa abd bir nebi olarak mı cennete gitmek istersin, neyi istersin, diye vahyedildi. Cebrail yerde yatmış olduğu halde bana: Mütevazı ol(anı seç), diye işaret etti. (Allah Rasulü) buyurdu ki: Ben de: Hayır, abd bir nebi olmak istiyorum, dedim.”⁵⁹ (İbn Kesir, 1999, 5: 11). İbn Kesir, bu rivayetin sahih bile olsa İsrâ gecesinden başka bir gecede meydana gelmiş olabileceğini, zira Beytu’l-makdis’ten ve semaya yükselmekten bahsedilmediğini belirtmektedir. O buradaki hadisenin başka bir hadise olduğu kanaatini ifade etmektedir.

Nesai’nin Enes rivayetinde: “...Sonra beni yedi semanın yukarisına çıkardı ve Sidretü’l-münteha’ya geldim. Her yanıma bir sis kapladı, derhal secdeye kapandım. Bana şöyle denildi: Şüphesiz ki ben gökleri ve yeri yarattığım gün sana ve ümmetine elli vakit namaz farz kıldım. Sen ve ümmetin onları dosdoğru kılız. Ben bu farz namazlar ile döndüm.”⁶⁰ (İbn Kesir, 1999, 5: 12).

Bir başka Enes rivayetinde, Cebrail’in Rasulü yedi kat semaya çıkardıktan sonra alıp bilinen ağacın yanına götürdüğü, her türlü rengin barındığı bir bulutun Rasulün etrafını sardığından bahsedilir. Cebrail’in onu itmesiyle Rasulün Allah için secdeye kapandığı ve o

⁵⁷ Ahmed, 3: 148; Müslim, “İman”, 259.

⁵⁸ Heysemi, *Keşfü’l-estâr an zevaidi’l-Bezzar*, 1: 47.

⁵⁹ Beyhaki, 2: 369.

⁶⁰ Nesai, *Sünen-i Suğra*, “Salat”, 1 (450).

esnada Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gün Muhammed ümmetine elli vakit namazı farz kıldığını buyurduğu nakledilmektedir.⁶¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 12-15).

Ahmed b. Hanbel'de geçen Enes b. Malik'in Malik b. Sa'saa rivayetinde, yedi kat semada peygamberlerle görüşen Rasulüllah rivayette şöyle buyurmaktadır:

“Sonra Sidretü'l-münteha'ya kadar yükseltildim. Ağacın meyvesinin hecer testilerini andırdığını, yapraklarının da fillerin kulakları kadar olduğunu gördüm. Bu Sidretü'l-münteha'dır, dedi. (Allah Rasulü devamla) buyurdu ki: Derken ikisi gizli, ikisi açıkta akan dört nehir gördüm. Bu nedir ey Cebrail, dedim. Şöyle dedi: Gizli iki nehir cennetteki iki nehirdir, açıktaki iki nehir ise Nil ile Fırat'tır. (Malik b. Sa'saa) dedi ki: Sonra Beytu'l-ma'mur'a kadar yükseldi.⁶² (İbn Kesir, 1999, 5: 15).

Buhari'de geçen Enes'in Ebu Zer rivayetinde, yedi kat semaya çıktıktan sonra Rasulüllah şöyle buyurdu: “Sonra beni (meleklerin) kalemlerinin cızırtısını duyacağım yüksekliğe çıkıncaya kadar yukarıya çıkardı.” Rivayetin devamında elli vakit namazın farz kılınması, sonrasında beş vakte indirilmesi olayları nakledilmekte ve şöyle devam etmektedir: “Sonra Cebrail beni alıp Sidretü'l-münteha'ya kadar götürdü. Onu neler olduklarını idrak edemediğim renkler kapladı, sonra cennete girdirildim. Orada inciden çadırlar gördüm, cennetin topraklarının misk olduğunu gördüm.”⁶³ (İbn Kesir, 1999, 5: 17).

İmam Ahmed'in Abdullah b. Şakik rivayetinde, Ebu Zer Rasulüllah'a Rabbini görüp görmediğini sorduğunu söylemekte, Rasulüllah'ın da “Ben Onu bir nur olarak gördüm. Onu nasıl görebilirdim” buyurduğunu ifade etmektedir.⁶⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 18). İbn Kesir, Ebu Zer'in Rasule bu soruyu sorması ile ilgili Müslim'den Peygamberin ağzından benzer ifadelerle iki hadis daha zikretmektedir.

Beyhaki'nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde, Rasulüllah Beytul-ma'mur'da beraberindekilerle birlikte namaz kıldığını ve dışarı çıktığını ifade ettikten sonra şöyle buyurmakta: “...Sonra Sidretü'l-münteha'nın yanına itildim. Onun bir yaprağı hemen hemen bu ümmetin tamamını örter. Onda Selsebil denilen bir pınarın aktığını gördüm. O pınardan da iki nehir çıkıyordu. Bunların biri Kevser'dir, diğerine de rahmet ırmağı denilir. Onda yıkandım, sonra benim geçmiş ve gelecek bütün günahlarım bana bağışlandı. Sonra cennete itildim...”⁶⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 22).

Beyhaki'nin Abdullah b. Mesud rivayetinde: “Rasulüllah İsrâ'ya götürüldüğü gece Sidretü'l-Münteha'ya kadar vardı. O sidre altıncı semadadır. Yukarıya (semaya) çıkartılan oradan alınsın diye en son oraya kadar götürülür. Sidre'nin üstünden aşağıya indirilen de oraya getirilir ve sonra oradan alınır. “Hani Sidre'yi bürüyen bürüyordu” (Necm 53: 16) (İbn Mesud) dedi ki: Onu altından kelebekler bürüdü. Rasulüllah'a da beş vakit namaz ve Bakara süresinin son ayetleri verildi. Allah'a şirk koşmayan büyük günahlar işlememiş kimselere de mağfiret edildi.”⁶⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 30). Burada İbn Kesir Beyhaki'nin “İbn Mesud'un sözünü ettiği bu hususlar miraç hadisinin bir bölümüdür” sözünü nakleder ve onun Enes'in

⁶¹ İbn Kesir rivayetin anlatım bakımından zayıf olduğunu beyan etmektedir.

⁶² Ahmed, *Müsned*, 4: 208; Buhari, “Enbiya”, bab numarası yok (3393); Müslim, “İman”, 264.

⁶³ Buhari, “Salat”, bab no yok (349), “Enbiya”, bab no yok (3342); Müslim, “İman”, 263.

⁶⁴ Ahmed, 5: 147.

⁶⁵ Beyhaki, *Delail*, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

⁶⁶ Müslim, “İman”, 279; Beyhaki, *Delail*, 2: 372-373.

Malik b. Sa'saa'dan rivayeti, Ebu Zer'den rivayeti ve bir de Mürsel bir rivayet şeklinde üç hadisi peşpeşe sıraladığını zikreder.

Taberi'nin Ebu Hureyre rivayeti, Rasulüllah'ın semanın yedi katına çıktığı bilgisinden sonra şöyle devam etmektedir: "... Sonra Sidre'ye vardı. Ona: Bu Sidre'dir. Senin ümmetinden sünnetin üzere yaşayan herkes buraya kadar ulaşır. Onun dibinden kokusu ve tadı değişmeyen sudan, tadı değişikliğe uğramayan süttten, içenlere lezzet veren şaraptan, süzölmüş baldan, ırmakların çıktığı bir ağaç olduğunu gördüm. Bu ağacın gölgesinde süvari yetmiş yıl süreyle yol aldığı halde onu bitiremez. Onun bir yaprağı dahi ümmetin tamamının üzerini örter. (Allah Rasulü devamla) buyurdu ki: Aziz ve celil yaratıcının nuru onu bürüdü, melekler de onu ağacın üstüne kondukları vakit kargalar gibi şanı yüce ve mübarek Rabbin sevgisinden ötürü o ağacı bürüdü. Yüce Allah bu esnada onunla konuştu ve ona: Dile, dedi..." Rivayetin devamında Rasulüllah, Yüce Allah'ın İbrahim'e, Musa'ya, Süleyman'a ve İsa'ya verdiği nimet ve lütufları zikretmekte ve bu nimetlerden ötürü şeytanın onların aleyhine bir şey yapma imkânının olmadığını zikretmektedir. Bunun üzerine Allah Teâla konuşarak Peygamberi Muhammed'e verdiği nimetleri ve onun üstün kılındığı yönleri belirtmektedir. Sonrasında Rasulüllah Rabbinin kendisini altı şeyle üstün kıldığını söylemekte ve bunları saymakta, kendisine elli vakit namazın farz kılındığını ifade etmekte, daha sonra Musa'nın da teşvikleriyle bu vakitlerin beşe indirildiği fakat elli vakit sevabı verildiği anlatılmaktadır⁶⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 32-33).

3.7. Miracın Hediyesi ve Namazın Beş Vakte İndirilişi

Rasulüllah'a ve ümmetine bahşedilen hediyeler Beyhaki'nin Abdullah b. Mesud rivayetinde şöyle geçmektedir:

" Rasulüllah İsrâ'ya götürüldüğü gece Sidretü'l-münteha'ya kadar vardı. O Sidre altıncı semadadır. Yukarıya (semaya) çıkartılan oradan alınsın diye en son oraya kadar götürülür. Sidre'nin üstünden aşağıya indirilen de oraya getirilir ve sonra oradan alınır. "Hani Sidre'yi bürüyen bürüyordu." (Necm 53: 16) (İbn Mesud) dedi ki: Onu altından kelebekler bürüdü. Rasulüllah'a da beş vakit namaz ve Bakara süresinin son ayetleri verildi. Allah'a şirk koşmayan büyük günahlar işlememiş kimselere de mağfiret edildi⁶⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 30).

Namazın farz oluşuna dair ayrıntılar ise şu rivayetlerde dile getirilmektedir.

Buhari'nin Enes rivayetinde, Rasulüllahın Cebrail tarafından Sidretü'l-münteha'ya götürülmesi ve orada Allah'ın ona vahyederek her bir gece ve gündüzde ümmetine elli vakit namazı farz kılması olayı anlatılmaktadır. Sonra Rasulüllah Musa'nın yanına indirilmekte, Hz. Musa elli vakit namazı öğrenince 'Kendisinin İsrail oğullarının bundan daha azını yerine getirmeleri için uğraşıp durduğu halde onların zaaf gösterip bunu terkettikleri, Rasulün ümmetinin ise bedenlerinin daha zayıf olması sebebiyle buna güç yetiremeyecekleri' gerekçeyle Rasulüllah'ın Allah'tan elli vakit namazı indirmesini talep etmesini istemektedir. Rasulün Cebrail'den bir itiraz görmemesi üzerine bu sebeple Allah'ın huzuruna yükselmesi anlatılmaktadır. Devamında ise Allah'ın namaz sayısını on vakit indirmesi, Rasulün Rabbi ile Musa arasında birkaç defa gidip gelmesi ve Musa'nın her seferinde az bularak Rasulü tekrar yüklerinin hafifletilmesi için Rabbine göndermesi sonucu namazın beş vakte indirilişi hadi-

⁶⁷ Taberi, 14: 424-434; Beyhaki, *Delailü'n-nübüvve*, 2: 397-404.

⁶⁸ Müslim, "İman", 279; Beyhaki, *Delail*, 2: 372-373.

sesi nakledilmektedir. Rivayette Yüce Allah'ın 'kendi nezdindeki sözün değişikliğe uğramayacağı, ana kitapta farz kıldığı üzere her bir hasenenin on misli ile karşılık görmesinden dolayı Rasule ve ümmetine beşe indirilen namazın, ana kitapta elli olarak kalacağı' sözü zikredilmektedir. Sonrasında Musa bu beş vakti de indirmek için Rasulü göndermek istemekte, fakat Rasul utandığından dolayı gidemeyeceğini söylemektedir. Rivayetin sonunda nihayet Rasulullah'ın Mescid-i Haram'da uyandığı zikredilmektedir⁶⁹ (İbn Kesir, 1999, 5:6). Bu rivayetin senedindeki Şerik b. Abdullah'ın hafızasının zayıflığından dolayı eleştirildiği belirtilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in Enes rivayetinde, önceki hadise benzer içerik zikredilmiş, fakat Rasulün yükünün hafifletilmesi talebi üzerine ilk seferinde namazın beş vakit indirildiği, Rabbi ile Musa arasındaki gidiş gelişler sonrasında ise her seferinde beşer beşer vakitlerin indirildiği ve nihayet beş vakte kadar düştüğü nakledilmektedir.⁷⁰ (İbn Kesir, 1999, 5: 8).

Nesai'nin Enes rivayetinde, Rasulullah'ın Sidretü'l-münteha'dan elli vakit namazla döndüğü, Musa'nın ikaz ve talebi üzerine Rasulün Rabbinden namazın hafifletilmesini talep etmesi, namazın on vakit indirilişi ve bu gidiş gelişlerle onar vakit indirilerek beş vakte indirilişi zikredilmektedir. Burada Musa tekrar Rasulü uyararak Rabbine yeniden gitmesi gerektiğini, zira İsrailoğullarına iki vakit namaz farz kılındığı halde onların bunu bile dosdoğru kılamadıklarını hatırlatmaktadır. Bunun üzerine Rasul Rabbine bu beş vaktin de indirilmesi için talepte bulunmakta fakat Allah'ın 'bu beş vaktin elli vakte bedel olduğu, kendisinin ve ümmetinin bunları dosdoğru eda etmeleri' gerektiğini buyurması üzerine Rasulullah bu emrin Allah'ın kesin ve değiştirilmez emri olduğunu anlamaktadır.⁷¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 12).

Bir Enes rivayetinde, Cebrail'in Rasulü bilinen ağacın yanına götürdüğü, etrafını rengârenk bir bulutun sardığı, Cebrail'in itmesiyle Rasulullah'ın Allah için secdeye kapandığı, bu esnada elli vakit namazın farz kılındığı, bulut dağıldığında Cebrail onu elinden tutup geri götürdüğünde İbrahim'i gördüğü, İbrahim'in ona bir şey söylemediği ifade edilmektedir. Sonrasında Musa'nın yanına geldiğinde onun kendisini Rabbine geri gönderdiği, Rasulün tekrar ağacın yanına gittiği, etrafını bir bulutun sardığı, Cebrail'in itmesiyle secdeye kapandığı ve talebini iletmesiyle namazın on vakit indirildiği, Rabbi ve Musa arasındaki gidiş gelişlerle nihayet namazın beşe düşürüldüğü ve bu beş vaktin elli vakte bedel olduğunun bildirilişi hadiseleri nakledilmektedir⁷² (İbn Kesir, 1999, 5: 12-15). İbn Kesir, bu rivayetin hayret verici gariplikleri bulunduğunu ifade etmektedir.

Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre rivayetinde, Allah Rasulü'nün Beytu'l-ma'mur'u gördüğü, kendisine ikram yapıldıktan sonra namazın günde elli vakit olmak üzere farz kılındığı belirtilmektedir. Akabinde Musa'nın 'Muhammed ümmetinin bu gücü bulamayacağı, kendisinin daha önceden insanları deneyerek İsrail oğullarıyla en ileri ve ağır derecede uğraştığı' gerekçesiyle bu yükün hafifletilmesini talep etmesini istediği zikredilmektedir. Rivayetin devamında sonrasında onar onar namazın indirildiği, beş vakte inince Musa'nın Rasulü yine Rabbine göndermek istediği fakat Rasulün utandığından dolayı artık teslimiyet göstereceğini söylediği, böylece beş vakit namazın kesinleştiği, bir münadinin seslenerek 'ben farz

⁶⁹ Buhari, Tevhid, 37 (7517).

⁷⁰ Ahmed, 3: 148; Müslim, "İman", 259.

⁷¹ Nesai, *Sünen-i Suğra*, "Salat", 1 (450).

⁷² İbn Kesir bu rivayeti İbn Ebi Hatim'in naklettiğini söylemektedir.

kıldığımı yerine getirdim, kullarımın yükünü de hafiflettim' dediği nakledilmektedir⁷³ (İbn Kesir, 1999, 5: 17).

Buhari'de geçen Enes'in Ebu Zer rivayetinde, Rasulü Allah Musa'nın talebi üzerine Rabbine döndüğünde Allah tarafından namazın yarısının indirildiği, Musa'nın tekrar göndermesiyle bir yarısının daha indirildiği bilgisi verilmektedir. Sonrasında Allah'ın 'namazın sayısının beş olduğu fakat kendi katında sözün değişmemesi sebebiyle bunun elli vakte bedel olduğunu' buyurduğu, akabinde Musa'nın tekrar Rabbine dönmesini talep etmesi, Rasulün utandığını ifade etmesi ve sonra Sidretü'l-münteha'ya götürülmesi hadisesi nakledilmektedir.⁷⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 17). Müellif bu hadisin Buhari ve Müslim'de farklı yollardan nakledildiğini beyan etmektedir.

İmam Ahmed'de geçen Enes'in Übey b. Ka'b el-Ensari rivayetinde, Ebu Zer rivayetinde olduğu gibi Rasulü Allah'ın Rabbine ilk gidişinde namazın yarısının indirildiği, tekrar gittiğinde Allah tarafından farz namazın beş olarak elli vakte bedel olduğunun buyurulduğu, akabinde de Rasulü Allah'ın Sidretü'l-münteha'ya götürülme olduğu nakledilmektedir (İbn Kesir, 1999, 5: 18). Müellif bu rivayetin Kütüb-i Sitte'de yer almadığını dile getirerek yukarıda aynı anlatımla zikredilen Ebu Zer rivayetinin Buhari ve Müslim'de geçmesine atıf yapmaktadır.

Beyhaki'nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde, Rasulü Allah'a Sidretü'l-münteha'da elli vakit namaz farz kılınmakta, Musa Rasulün yanına geldiğinde ona 'ümmetinin buna güçleri yetmediğinde küfre sapacaklarını' bildirmektedir. Ayrıca Rasulün Rabbine yakarırken kendi ümmetinin ümmetlerin en zayıf olduğunu ifade etmesi, namazın onar onar indirilmesi ve nihayet beşe inmesi hadiseleri nakledilmektedir.⁷⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 22). İbn Kesir oldukça uzun bir metinle gelen ve yukarıda zikri geçen bu hadisin senet ve muhteva yönünden oldukça zayıf olduğunu beyan etmektedir. O Beyhaki'de geçen başka bir rivayetin lehine bir delil teşkil ettiğinden dolayı, rivayeti eserine aldığı vurgulamaktadır.

Beyhaki'nin Abdullah b. Mesud rivayetinde, Rasulün vardığı Sidre'yi altından keleklerin bürüdüğü, Rasulü Allah'a da beş vakit namaz ve Bakara suresinin son ayetlerinin verildiği, ayrıca Allah'a şirk koşmayan büyük günahlar işlememiş kimselere de mağfiret edildiği bilgileri nakledilmektedir.⁷⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 30). Müellif Beyhaki nin bu hadis hakkında söylediği 'rivayette zikredilen bilgilerin miraç hadisinin bir bölümü olduğu' şeklindeki sözünü ve orada birbirini destekleyen üç rivayet yoluyla bu bilgilerin zikredildiğini aktarmaktadır.

Taberi'nin uzun ve bazı garip lafızlar ihtiva eden Ebu Hureyre rivayetinde, konuyla ilgili öncekilere benzer lafızlar zikredilmekte, Hz. Musa'nın dilinden 'senin ümmetin ümmetlerin en zayıfıdır. Ben İsrail oğullarından çok zorluklar gördüm' ifadesinin her seferinde tekrarlanması ve namazın onar onar indirilmesi hadisesi nakledilmektedir. Rivayetin sonunda ravi Ebu Hureyre'nin diliyle 'Musa'nın yanından geçtiği vakit Rasule karşı bütün nebilerin en sert olduğu, yanına döndüğü vakit ise ona karşı diğer bütün peygamberlerin en hayır-

⁷³ Buhari, "Bed'ül-halk", bab no yok (3207), "Enbiya", bab no yok (3393); Müslim, "İman", 264; Ahmed, 4: 208-209.

⁷⁴ Buhari, "Salat", bab no yok (349), "Enbiya", bab no yok (3342); Müslim, "İman", 263.

⁷⁵ Beyhaki, *Delail*, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

⁷⁶ Müslim, "İman", 279; Beyhaki, *Delail*, 2: 372-373.

lısı olduğu' belirtilmektedir.⁷⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 32-33). İbn Kesir, hadisin bazı lafızlarının garip ve ileri derecede münker olduğunu zikretmektedir.

Rivayetlerde genel olarak namazın onar onar indirildiği, birbirini destekleyen Enes'in Ebu Zer ve Übey b. Ka'b rivayetlerinde önce yarısının indirildiği, İmam Ahmed'in Enes rivayetinde ise beşer beşer indirildiği şeklinde farklı bilgiler verilmektedir. Bazen bir hadisin bazı bölümlerinin başka rivayetlerde şahitleri bulunmakta olup, bazı bölümleri ise başka rivayetlerde olmayan lafızlar içerebilmektedir. Ebu Zer, Übey b. Ka'b ve Enes rivayetlerinin Kütüb-ü Sitte'de geçen sahih rivayetler olduğu gözlenmektedir. Ancak rivayetlerin ekserisinde namazın onar onar indirildiği sözkonusu edilmektedir. İbn Kesir namazın indiriliş aşamaları ile ilgili bu rivayet farklılıklarına dair tefsirinde bir yorum yapmamakta, elli vakit olarak farz kılınan namazın Allah'ın lütfu ve rahmetiyle beş vakte indirilerek hafifletildiğini vurgulamaktadır. Zira kanaatimizce ravilerin şahsi zaaflarından kaynaklanan ve yakînî kesin bir bilgi ifade etmeyen bu farklılıklardan bir netice çıkarmaya çalışmanın yanlışlığı ortadadır. Burada Allah'ın Muhammed ümmetine olan merhametinin bir tezahürünü görmekteyiz. Bu bakış açısıyla İbn Kesir'in hadisenin verdiği mesaja odaklanan yaklaşımı bizce de isabetlidir.

3.8. Hz. Peygamber'in Cennet ve Cehennem Müşahedeleri

Rasulullah'ın cennete dair müşahedeleri şu rivayetlerde dile getirilmektedir.

Beyhaki'nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde, Rasulün Sidretü'l-münteha'daki Selsebil denilen pınardan çıkan iki nehir olan Kevser ve rahmet ırmaklarını görmesi, rahmet ırmağında yıkanması, kendisinin geçmiş ve gelecek bütün günahlarının bağışlanması, sonra cennete itildiğinde Zeyd b. Harise'ye ait olduğunu öğrendiği bir cariye görmesi olayı nakledilmektedir. Ayrıca Rasulü Allah cennette gördüğü ırmaklar, narlar ve kuşların özelliklerini anlatarak, oradaki nimetleri hiçbir gözün görmediği, duymadığı ve hiçbir insanın hatırandan geçirmedikleri nimetler olarak tavsif etmektedir⁷⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 22).

İmam Ahmed'in Abdullah b. Abbas rivayetinde, Rasulün İsrâ'ya götürüldüğü gece cennete girdiği, cennetin bir tarafında müezzîn Bilal'in sesini duyduğu, insanların yanına geldiğinde ise Bilal'in kurtulduğunu söylediği, sonrasında Musa ve İbrahim'i gördüğü rivayet edilmektedir⁷⁹ (İbn Kesir, 1999, 5: 28).

Taberi'nin Ebu Hureyre rivayetinde, Rasul Beytu'l-makdis'e giderken cennet lafzı zikredilmeden dünyada Allah yolunda cihat eden mücahitleri, bir günde ekin eken ve aynı günde ekinlerini biçen, ekinlerini biçtikçe eski haline dönen bir topluluk şeklinde gördüğü ve onların bir iyiliğinin yedi yüz kat fazlasıyla kendilerine verildiği zikredilmektedir. Ayrıca rivayette Rasulün cennetin kokusunu ve sesini duyduğu nakledilmektedir⁸⁰ (İbn Kesir, 1999, 5: 32-33).

Cehennemde görülen manzaralar konusunda ise şu bilgilere ulaşmaktayız.

İmam Ahmed'in Enes rivayetinde, Rasulü Allah Rabbinin huzuruna çıkartıldığı vakit, bakırdan tırnakları olan ve o tırnaklarıyla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bazı kimselerin yanından geçtiğini, Cebrail'e bunların kim olduğunu sorduğunda bu kişilerin insanların etle-

⁷⁷ Taberi, 14: 424-434; Beyhaki, *Delailü'n-nübüvve*, 2: 397- 404.

⁷⁸ Beyhaki, *Delail*, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 257.

⁸⁰ Taberi, 14: 424-434; Beyhaki, *Delailü'n-nübüvve*, 2: 397- 404.

rini yiyen ve onların namus ve iffetlerini dillerine dolayan kimseler olduğunu öğrenmektedir⁸¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 9-10).

Beyhaki'nin Ebu Said el-Hudri rivayetinde, Rasulü Allah'ın dünya semasında Âdem'le karşılaştıktan sonra cehennem lafzı zikredilmeksizin yol güzergâhında helali terk edip harama gidenler, faiz yiyenler, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler, zina eden kadınlar, laf getirip götüren ve alay etmek için kaş göz işareti yapanların farklı şekillerde azaba uğramasını gördüğü anlatılmaktadır. Rivayetin devamı şöyledir: “ Sonra bana cehennem ateşi gösterildi. Allah'ın gazabının, azarının ve intikamının orada olduğunu gördüm. Eğer o ateşe taş ve demir dahi atılacak olsa, ateş onu yer bitirir. Sonra cehennem önümde kapatıldı..”⁸² (İbn Kesir, 1999, 5: 22).

İmam Ahmed'in Abdullah b. Abbas rivayetinde, Rasulün İsrâ'ya götürüldüğü gece cehenneme baktığı, orada dünyada iken insanların etlerini yiyen yani gıybet yapan kimselerin cehennemde leş yediklerine şahit olduğu, bir de Salih'in dişi devesini kesen şahsı kırmızı tenli, oldukça morarmış bir adam olarak gördüğü zikredilmektedir⁸³ (İbn Kesir, 1999, 5: 28).

Taberi'nin Ebu Hureyre rivayetinde, Rasul Beytu'l-makdis'e giderken cehennem lafzı zikredilmeden onun tembellek ederek farz namaz kılmayanları, başları kaya parçalarıyla yarılan ve sürekli olarak eski haline dönen kişiler olarak, mallarının zekâtını vermeyenleri ön ve arka taraflarında yamalar bulunan, hayvanların merada yayıldığı gibi yayılan, dari' ve zakkum yiyip cehennemden sıcak çakıl ve taşlarını yiyen bir topluluk olarak, zina edenleri içerisinde kötü ve çiğ et bulunan bir tenceden yiyen bir topluluk olarak gördüğü zikredilmektedir. Ayrıca yolda durup yolu kesen kimseler, yanından geçen her elbiseyi takılıp yırtan ve parçalayan yol kenarında duran bir ağaç kütüğü olarak; üzerinde emanet bulunan ve insanlardan aldığı emanetleri geri ödemeye güç yetiremeyen kişi, taşıyamayacağı bir odun demetini toplayıp ona odun ilave eden bir adam olarak; fitne zamanının hatipleri, dil ve dudakları demirden makaslarla kesilen ve sürekli olarak kesildikçe eski haline dönen topluluk olarak; büyük bir söz söyleyip pişman olan, onu geri çeviremeyen adam ise küçük bir taşın yanından geçip, geri dönmek istediği halde geri dönemeyen büyük bir öküz olarak anlatılmaktadır. Ayrıca rivayette onun cehennemden kötü kokusunu ve sesini duyduğu da nakledilmektedir.⁸⁴ (İbn Kesir, 1999, 5: 32-33).

3.9. Rasulü Allah'ın Müşriklere Yolda Gördüklerini ve Beytu'l-Makdis'i Anlatması

Taberani'de geçen Ümmü Hani rivayetinde, Rasulü Allah'ın İsrâ'ya götürüldüğü gece evinde gecelediği Ümmü Hani'nin evinden binekle Beytul-makdis'e götürüldüğü, döndüğünde Rasulün Kureyş'in yanına giderek gördüklerini haber vermek istediği, bunun üzerine Ümmü Hani'nin Rasule zarar verecekleri endişesiyle onu engellemeye çalıştığı, fakat Rasulün Kureyşliler meclisine giderek onlara yaşadıklarını anlattığı kaydedilmektedir. Rivayette onların Rasulü Allah'a yol güzergâhındaki develerini sordukları, Rasulün onların sorularına ayrıntı bilgilerle cevap verdiği, kaybolan develerini ve özelliklerini içtikleri su kaplarına varıncaya kadar haber verdiği, bu sefer ona kervandaki develerin ve çobanların sayılarını sordukları, Rasulün dikkat etmediği için önce cevap veremediği fakat sonra o andaki develerin ve çobanların sayıları gözünün önüne getirilince sordukları soruların cevabını verdiği,

⁸¹ Ahmed, 3: 224; Ebu Davud, “Edeb”, 35 (4878).

⁸² Beyhaki, *Delail*, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 257.

⁸⁴ Taberi, 14: 424-434; Beyhaki, *Delailü'n-nübüvve*, 2: 397- 404.

onların aralarında İbn Ebi Kuhafe'nin ve filan çobanların olduğu, onların yarın sabah tepenin üzerinden yanına gelecekleri bilgilerini verdiği nakledilmiştir. Rivayette Kureyş'in tepenin üzerine oturup Rasulün doğru söyleyip söylemediğini anlamak için kervanı gözetledikleri, kervan gelince onlara kaybolan develerini ve özelliklerini, ayrıca su kabını sordukları, onların cevaplarının Rasul'ün söylediklerini doğruladığı, Ebubekir'in ise Rasulü tasdik edip iman ettiği, o gün kendisine 'siddik' adı verildiği bilgileri zikredilmiştir⁸⁵ (İbn Kesir, 1999, 5: 41-42).

Müslim'in Ebu Hureyre rivayetinde şu şekilde geçmektedir:

“Ben Hicr'de iken Kureyş'in bana İsrâ yolculuğuma dair soru sorduklarını gördüm. Bana Beytul-makdis'in iyice bellemediğim bazı şeyleri hakkında soru sordular. O kadar çok sıkılıp üzüldüm ki kesinlikle bu kadar sıkılıp üzülmüş değildim. Allah Beytul-makdis'i kaldırıp gözümün önüne getirdi ve ben ona bakmaya başladım. Neye dair bana soru sordularsa mutlaka ben de onlara onu bildirdim”⁸⁶ (İbn Kesir, 1999, 5: 39).

Ahmet b. Hanbel'de geçen İbn Abbas rivayetinde, İsrâ'ya götürüldüğü gece Mekke'de sabahlayan Rasulüllah, kendi durumuna insanların şaşıracağını ve kendisini yalanlayacaklarını anlamasından dolayı ayrı bir yerde üzüntülü bir halde otururken, yanından geçen Ebu Cehil'in onun yanına alay maksatlı oturması zikredilmektedir. Rivayette Rasul ona bu gece Beytu'l-makdis'e gittiğini anlatmakta, Ebu Cehil hayretle ondan bu anlattıklarını kavmine de anlatmasını istemekte, akabinde kavmine de anlatmaktadır. Onların Rasulün gece Beytu'l-makdis'e gidip, sonra yanlarında Mekke'de sabahlaması hadisesine şaşırılmaları sebebiyle kiminin alkışla, kiminin hayretle elini başına koyarak tepki verdiği, aralarında o şehri ve mescidi görmüş kimseler de olduğu için ondan mescidin niteliklerini anlatmasını istedikleri nakledilmiştir. Rivayetin devamında Rasulüllah'ın mescidin niteliklerini anlatırken zorlanması üzerine Allah tarafından mescidin gözünün önüne getirildiği ve Akil'in evinin yakınına bırakıldığı, kendisinin de ona bakıp niteliklerini anlatmaya başladığı zikredilmektedir. Ravi Rasul'ün mescidin kendi bellemediği niteliklerini de saydığını ve oradakilerin 'Allah'a yemin olsun ki bunları isabetli ve doğru söyledi' dediklerini de ifade etmektedir⁸⁷ (İbn Kesir, 1999, 5: 28).

Beyhaki'de geçen Ebu Said el-Hudri rivayetinde, Mekke'de sabahlayan Rasul'ün yaşadığı hadiseleri anlattığı, Ebu Cehil'in hayretle Beytu'l-makdis'e binek üzerinde gidişin iki aylık bir mesafe olduğu, onun bir gecede iki aylık mesafeyi aldığını söylemesi karşısındaki şaşkınlığı ifade edilmektedir. Ayrıca Rasul'ün onlara Kureyş'e ait bir devenin durumunu, her bir adamın, develerin ve üzerindeki eşyalarının durumunu haber verdiği, müşriklerden Beytu'l-makdis'i iyi bilen bir kişinin ona mescidin yapısı, şekli ve dağa yakınlığına dair soru soracağını, onun doğru söyleyip söylemediğini anlayıp onlara bildireceğini söylediği zikredilmektedir. Devamında Beytu'l-makdis'in bulunduğu yerden sökülüp Rasul'ün önüne getirildiği ve ona bakarak mescidin özelliklerini söylemesi üzerine o şahsın Muhammed'in doğru söylediğini itiraf ettiği bilgileri nakledilmektedir⁸⁸ (İbn Kesir, 1999, 5: 22).

Beyhaki'nin Said b. el-Müseyyeb rivayetinin sonunda şöyle geçmektedir: “ Geceleyin Beytu'l-makdis'e götürüldüğüm zaman (İsrâ hususunda) Kureyş beni yalanlayınca Hicr'de

⁸⁵ Taberani, *Mu'cemü'l-kebir*, 24: 432-434.

⁸⁶ Müslim, “İman”, 278.

⁸⁷ Ahmed, *Müsned*, 1: 309; Nesai, *Sünen-i Kübra*, “Tefsir”, 17 (11221).

⁸⁸ Beyhaki, *Delail*, 2: 390-396; Taberi, 14: 436-441.

ayakta durdum. Allah Beytu'l-makdis'i önümde canlandırdı. Ben de ona bakarak kendilerine Beytu'l-makdis'in belli başlı alametlerini anlatmaya koyuldum." İmam Ahmed'in Cabir b. Abdullah rivayeti de bu minvalde gelmiştir⁸⁹ (İbn Kesir, 1999, 5: 20).

3.10. Hadiseyi Duyunca Verilen Tepkiler ve Hz. Ebubekir'in Tasdiki

Beyhaki'de nakledilen H. Aişe rivayetinde şöyle geçmektedir:

"Rasulullah Mescid-i Aksa'ya geceleyin götürülünce, sabahleyin de insanlara kalkıp bunları anlatmaya başladı. Daha önce ona iman edip onu tasdik etmiş olanlar arasından birtakım kimseler de irtidad etti ve gidip Ebubekir'e bu haberi vererek: Arkadaşın hakkında ne diyorsun? Geceleyin Beytul-makdis'e götürüldüğünü iddia ediyor, dediler. Ebubekir: O böyle bir şey söyledi mi, dedi, evet, dediler. Eğer o böyle bir şeyi söylemişse andolsun doğru söylemiştir, dedi. Onlar: Sen onun bu gece Beytul-makdis'e gidip, sabah olmadan önce geri döndüğü iddiasında onu tasdik mi ediyorsun, dediler. Ebubekir: Evet, şüphesiz ki ben onu bundan daha ileri hususlarda da tasdik ediyorum, sabahleyin ya da akşamleyin semadan bildirdiği haberlerini de tasdik ediyorum, dedi. Bundan dolayı Ebubekir, es-Siddik diye adlandırıldı⁹⁰ (İbn Kesir, 1999, 5: 40).

İmam Ahmed'in İbn Abbas rivayetinde şöyle geçmektedir: " Geceleyin Nebi Beytul-makdis'e götürüldü. Sonra aynı gece geri gelerek onlara (Kureyşlilere) gece gidişini, Beytu'l-makdis'in belirgin özelliklerini ve kervanlarının durumunu da anlattı. Birtakım kimseler 'biz Muhammed'in söylediklerini tasdik etmiyoruz' diyerek kâfirler olarak irtidad ettiler. Allah Ebu Cehil ile birlikte onların boyunlarının vurulmasını takdir buyurdu. Ebu Cehil de şöyle demişti: Muhammed bizi zakkum ağacı ile korkutuyor. Haydi, hurma ve tereyağı getirin de zikkımlanalım"⁹¹ (İbn Kesir, 1999, 5: 28).

Beyhaki'nin Said b. el-Müseyyeb rivayetinde, Kureys'ten birtakım kişilerin Ebubekir'in yanına gittiği ve Rasul'ün söylediklerini ona söylemeleri üzerine Ebubekir'in and içerek onun söylediklerini hatta onun daha da ileri derecede semadan getirdiğini söylediği haberleri tasdik ettiği, bu sebepten kendisine "Siddik" lakabı verildiği nakledilmektedir⁹² (İbn Kesir, 1999, 5: 20).

3.11. Rasûlullah'a Gösterilen Rüya ve Kur'an'da Lanet Edilen Ağaç

İsra 60. Ayette: "... Sana gösterdiğimiz o rüyayı Kur'an'da lanet edilen ağacı biz ancak insanlara bir fitne kıldık..." buyruğunda bahsedilen rüya ve ağaç hususunda bazı rivayetler zikredilmektedir.

Buhari'nin İbn Abbas rivayetinde, bu ayetle ilgili " Bu, Rasulullah'a İsrâ'ya götürüldüğü gece gösterilen gözle bir görmektir. 'Kur'an'da lanet edilen ağaç' ise zakkum ağacıdır" dediği nakledilmektedir⁹³ (İbn Kesir, 1999, 5: 92).

İbn Kesir burada bahsedilen rüyanın bazı âlimler tarafından İsrâ gecesini ile tefsir edildiğini belirtmektedir. O İsrâ olayını duyunca bazı kimselerin hak dinden döndükleri, kalplerinin ve akıllarının bunu kaldıramaması üzerine bilgisine vakıf olmadıkları bir hususu ya-

⁸⁹ Ahmed, 3: 377; Buhari, "Tefsir", bab no yok (4710); Müslim, "İman", 276.

⁹⁰ Beyhaki, 2: 360.

⁹¹ Ahmed, Müsned, 1: 374; Nesai, *Sünen-i Kübra*, "Tefsir", 17 (11219).

⁹² Beyhaki, *Delail*, 2: 359-360.

⁹³ Buhari, "Tefsir", bab no yok (4716).

lanlamasına rağmen bu olayın başkalarının sebatını artırdığı kanaatini ifade etmektedir. Ona göre ayetteki ‘ancak insanlara bir fitne kıldık’ ifadesi bundan dolayı söylenmiştir.

Ayetteki “lanetlenmiş ağaç” ifadesinin ise İbn Kesir tarafından Rasulüllah’ın haber vermesi ile ‘zakkum ağacı’ olduğu bilgisi verilmektedir. İbn Kesir bu ayetin izahında sahabe ve tabiinden bazılarının zikrettiği bir rivayet nakletmekte ve bu olayın İsrâ gecesi gerçekleştiğini söyleyen herkesin bunu bu şekilde zakkum ağacıyla tefsir ettiklerini belirtmektedir.

Bahsi geçen rivayette, Rasulüllah’ın onlara cenneti, cehennemi ve zakkum ağacını gördüğünü bildirdiğini, kendilerinin ise bunu yalanladıklarını, öyle ki Ebu Cehil’in ‘bize hurma ve tereyağı getirin de zıkkımlanalım’ dediği ve bunları beraber yemeye koyulup arkasından ‘haydi zıkkımlanın, biz zıkkımın bundan başka bir şey olduğunu bilmiyoruz’ şeklinde anlatıldığı zikredilmektedir.

4. İBN KESİR’İN İSRÂ VE MİRÂÇ RİVAYETLERİNİ DEĞERLENDİRMESİ

Rivayetleri zikrettikten sonra İbn Kesir, olayın ayrıntılarına dair değerlendirmeler yapmaktadır. O, İsrâ hadisesinin sayısı, gerçekleşme zamanı, rüyada ya da uyanırken vuku bulunduğu, İsrâ’nın bedenle mi yoksa sadece ruhla mı gerçekleştiği gibi tartışmalı mevzularla, semada peygamberlerle karşılaşması, Sidretü’l-münteha’yı, Cebrail’i, Beytu’l-ma‘mur’u, cenneti ve cehennemi görmesi, namazın farz kılınması, Beytu’l-makdis’te diğer peygamberlere imam olması, kendisine yapılan ikramlar vb. hususlarda kendi görüşlerini serdetmektedir.

O, tefsirine sahih, hasen ve zayıf rivayetleri aldığını belirtmektedir. İbn Kesir, Ömer b. Dihye’nin “Tenvir” isimli eserinden naklen bu konuyla ilgili rivayetlerinin ravilerin isimlerini vererek bunların mütevatir olarak geldiğini, rivayetlerin bazıları sahih olmasa da, Enes yoluyla gelen İsrâ hadisinin üzerinde müslümanların icma‘ ettiklerini belirtir. Devamında ise ancak zındık ve inkârcıların bu hadise itiraz edeceğini nakletmektedir. İbn Kesir, ravilerin fazla ve eksik beyanla hata yapabileceğine değinmekte, nakledilen her rivayeti kabul ederek İsrâ’nın birkaç defa gerçekleştiğini söyleyen âlimlerin olduğunu, fakat kendi kanaatinin İsrâ’nın yalnızca bir defa gerçekleştiği istikametinde olduğunu ifade etmektedir. Ona göre eğer İsrâ defalarca tekrarlanmış olsaydı, Hz. Peygamber bunu ümmetine haber verir, insanlar da bunu bu şekilde naklederlerdi.

İbn Kesir, İsrâ’nın gerçekleşme zamanı ile ilgili hicretten bir sene önce veya on altı ay önce şeklinde iki görüş nakletmektedir. İbn Sa’d’ın Tabakat’ında ise hicretten on sekiz ay önce on yedi Ramazan ve hicretten bir sene önce on yedi Rebiülevvel şeklinde iki tarih verilmektedir (İbn Sa’d, çev. 2015, 1: 200-201).

O olayın gerçekleşme seyrini şöyle anlatmaktadır. Rasulüllah uyanık vaziyette Burak’a binerek Beytu’l-makdis’e götürülmüştür. Beytu’l-makdis’in kapısının yanında bineğini bağlamış ve içeride iki rekât mescit namazı kılmıştır. Sonra kendisine bir merdiven gibi çıkarılan Mirâç getirilmiş ve onunla dünya semasına yükselmiştir. Ardından her bir semada melekler ve enbiya ile karşılaşmış, sonrasında kalem çizirtilerinin duyulduğu yüksekliğe kadar ulaşmıştır. Sidretü’l-münteha’yı altından kelebekler ve çeşitli muazzam renklerle bürünmüş bir vaziyette görmüş, ayrıca Cebrail’i altı yüz kanadıyla gerçek suretinde, yeşil refrefi de uçuğu tamamen kapatmış bir halde görmüş, Hz. İbrahim’i ve sırtını kendisine dayadığı Beytu’l-ma‘mur’u görmüştür. Elli vakit namaz farz kılınmış ve bu namaz beş vakte indirilerek hafifletilmiştir. İbn Kesir, burada namazın hafifletilmesinin Allah’ın kullarına bir rahmeti ve

lütü olduğu ilaveten bu durumun namazın şerefi ve büyüklüğüne gösterilen büyük özenin bir ifadesi olduğunu belirtmektedir.

Allah Rasulü daha sonra Beytu'l-makdis'e inmiş, namaz vakti gelince diğer nebilere namaz kıldırmıştır. Ona göre bu namazın sabah namazı olma ihtimali vardır. İbn Kesir burada meseleyi tartışarak bazılarının Peygamberin nebilere semada imamlık yaptığını ileri sürdüğünü, fakat rivayetlerin genelinden Rasulün bu namazı Beytu'l-makdis'te kıldırıldığını anlaşıldığını ifade etmektedir. Böylece Rasulüllah'ın diğer peygamberlere olan üstünlüğü ortaya çıkarılmış, ardından Rasulüllah Beytu'l-makdis'ten çıkarak Burak'a binmiş ve sabah aydınlığında Mekke'ye dönmüştür.

İbn Kesir, rivayetlerde farklı şekillerde gelen ve Rasule sunulan süt, bal, şarap ve su ikramlarının Beytu'l-makdis'te ya da semada olduğuna dair bilgilerden hareketle, bu farklılığı uzaktan gelen misafiri ağırlama maksatlı her iki yerde de ikram yapılmış olabileceği şeklinde yorumlamaktadır.

İbn Kesir, Rasulüllah'ın İsrâ'da ruh ve beden birlikte mi yoksa yalnızca ruhuyla mı bulunduğu hususunda iki görüş nakletmektedir. Yalnızca ruhu ile İsrâ'ya götürüldüğünü söyleyenlerin İbn İshak'ın Siret'inde geçen Muaviye ve Hz. Aişe rivayetlerini delil olarak zikrettiklerini (İbn Hişam, çev. 2016, 2: 47-48) belirtmektedir. Zikri geçen rivayetlerde Muaviye'nin kendisine İsrâ'ya dair sorulan bir soruya "O Allah tarafından gösterilen sadık bir rüya idi" şeklinde cevap verdiği, Aişe'nin de "Rasulüllah'ın bedeni bir yere kaybolup gitmedi, ama onun ruhu İsrâ'ya götürüldü" dediğini nakletmektedir. İbn Kesir, İbn İshak'ın İsrâ 60 ve Saffat 102'yi⁹⁴ delil getirerek 'vahyin Allah'tan nebilere hem uyanırken hem de uykudayken geldiğini anladığı, bundan dolayı Aişe'nin söylediği sözün redd olunmadığı, zira Rasulün " Benim gözlerim uyur ama kalbim uyanıktır" buyurduğu' şeklindeki görüşünü nakletmektedir. Taberi'nin ise 'bu gibi ifadeler Kur'an'ın siyakından açık ve kuvvetli olarak anlaşılana muhaliftir' diyerek bu görüşü reddettiğini ve İbn Kesir'in de burada zikrettiği bazı delilleri delil olarak zikrettiğini ifade etmektedir.

İbn Kesir, ilim adamlarının birçoğunun İsrâ'nın Rasulüllah uyanırken bedeni ve ruhuyla gerçekleştiği kanaatinde olduğunu belirtmektedir. Fakat onun belirttiğine göre onlar Rasulün bundan önce de böyle bir rüyayı uykudayken gördüğünü, daha sonra onu uyanırken gördüğünü inkâr etmemişlerdir. O bu meseleyi değerlendirirken bu görüş sahiplerinin delillerini sıralamakta, 'İsrâ ruh ve beden birlikte gerçekleşmiştir' diyenlerin şu delillerini serdetmektedir:

"Peygamberin gördüğü her rüya sabah aydınlığı gibi gerçekleşmektedir. Zira ayette geçen tesbih ancak büyük hadiseler gerçekleştiğinde yapılmakta, rüya ise kabullenilmeyecek kadar büyük bir hadise sayılmamaktadır.

Kureyş kâfirleri Rasulüllah'ı hemen yalanlamışlar, bazı Müslümanlar ise irtidat etmiştir.⁹⁵

⁹⁴ "Çocuk kendisiyle birlikte koşup yürüyecek yaşa gelince İbrahim ona, 'Yavrum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?' dedi. O da, 'Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın' dedi." (Saffat 37: 102).

⁹⁵ Bazı Müslümanların irtidat ettiği bilgisinin zikredildiği Hz. Aişe ve İbn Abbas yoluyla gelen rivayetlerde, bu kişilerin isimleri sözkonusu edilmemiştir.

Allah'ın "kulunu geceleyin götüren" ifadesini kulun ruh ve bedeninin toplamından ibaret olduğu gerçeğiyle anladığımızda,

Allah'ın "Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lanet edilen ağacı biz ancak insanlara bir fitne kıldık" (İsrâ 17: 60) buyruğu,

İbn Abbas'ın "İsrâ'nın gözle görülen bir rüya olduğu, Rasule İsrâ'ya götürüldüğü gece gösterildiği, lanetlenmiş ağacın ise zakkum ağacı olduğu" şeklindeki Buhari rivayeti,

Allah'ın " Göz başka yöne kaymadı ve aşmadı da" (Necm 53: 17) buyruklarına binaen, göz ruhun değil de kişinin kendisinin zatının araçlarındandır.

Rasulün Burak üzerinde taşınması ise ruh için değil ancak beden için sözkonusu olabilmektedir; zira ruhun bir bedene ihtiyacı yoktur" şeklindeki delilleri nakletmektedir.

Burada İbn Kesir'in, iki görüş arasında bir karşılaştırma yaparak her iki tarafın akli ve nakli delillerini ortaya koymak suretiyle mevzuyu tartıştığını görmekteyiz. Onun eserinde serdettiği bu deliller İsrâ ve Mirâç hadisesinin ruh ve beden birlikte vuku bulduğu düşüncesine ağırlık kazandırmaktadır. Zira kanaatimizce de beden ile vuku bulmayan bir hadise karşısında müşriklerin tepkileri ve şaşkınlıkları bir anlam ifade etmeyecektir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME

Makalemizde ana hatlarıyla zikrettiğimiz İsrâ ve Mirâç rivayetlerinden anlaşıldığı üzere, İbn Kesir'in bu hususta Tefsir'ine aldığı rivayetler uzunlu kısıklı bazen birbirinden farklı bazen de birbirini tamamlayıcı nitelikte gelmektedir. O, tefsirinde İsrâ ve Mirâç hadiseleriyle ilgili Ahmed bin Hanbel'den on beş rivayet nakletmiştir. Onu sekiz rivayetle Beyhaki, altı rivayetle Müslim izlemektedir. Daha sonra Buhari ve Bezzar gelmektedir. İbn Kesir'in İmam Ahmed'den aktardığı rivayet sayısının fazla oluşunun sebebi olarak, kendisine bağlılığıyla bilinen hocası İbn Teymiyye'nin etkisinde kalması gösterilmektedir (Canbek, 40).

İbn Kesir'in, tefsirinde selefi ekolün temsilcilerinden kabul edilen (Öztürk, 295) bir âlim olarak rivayetlerin senedini zikrettiği ve bir konuyla ilgili kendisine ulaşan rivayetleri toplama ve nakletme yöntemini benimsediği görülmektedir. O sahih, hasen ve zayıf rivayetleri eserine aldığı ifade etmektedir. Ancak çağdaşlarından farklı olarak İbn Kesir, konuyla ilgili rivayetleri senet ve metin açısından titiz bir değerlendirmeye tabi tutmuş, kuvvetli ve zayıf olanlarını belirtmiş, müfessirlerin ittifak ve ihtilaf ettikleri hususları zikretmiş, meseleleri tartışarak kendi tercih sebeplerini ifade etmiştir. O mevzu rivayetler ve İsrailiyyat' a itibar etmemiştir. O bu yönleriyle sadece nakilci bir müfessir ve tarihçi olmadığını, aynı zamanda yorumcu tarihçilik anlayışını tercih ettiğini de göstermiştir (Özaktan, 2017, s. 128). Onun bu yöntemi en doğru, sağlam ve güvenilir bilgiye ulaşma çabası ve hassasiyetinin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir.

Müellifin değerlendirmelerini incelediğimizde, onun bir rivayeti eserine almasında, o hadisi diğerlerine göre daha sahih bulması, rivayet zayıf bile olsa o hadisin şahitlerinin bulunması ve o hadisin, temel kaynakların ilgili bahsinde yer alması gibi sebeplerin etkili olduğunu görmekteyiz.

İbn Kesir'in Tefsirin bütününde olduğu gibi İsrâ ve Mirâç rivayetlerinin kabulü ve terkine esas aldığı kriterler rivayetin Kur'an'a aykırı olmaması, senedinin sahih olması ve (Kur'an ve Sünnete aykırı olmayıp şahitlik için kullanılabilecekler hariç) İsrailiyyattan olmaması şeklinde ifade edilmiştir (Canbek, 2007, s. 49-50). Muhammed Hamidullah rivayet-

ler arasındaki tercih kriterlerine dair İbn Kesir'in fikhi görüşünü tasdik ettiğini ifade etmektedir (Hamidullah, çev. 1993, 1: 134). Onun rivayetler arasında kendi tercihini ortaya koyma noktasında sahih olan meşhur rivayetleri öncelediği görülmektedir.

Rivayetlerin bir kısmında örneğin Rasulü Allah önce Beytu'l-makdis'e, diğer bir kısmında ise önce Miraca çıkarılmıştır. Zikredilen rivayetlerde miracın başlangıç mahalli olarak Mescid-i Haram, Rasulün kendi evi ve Ümmü Hani'nin evi şeklinde farklı ifadeler geçmektedir. Süt, bal, şarap ve su şeklinde dört çeşit ikramın adı geçmektedir. Bu ikramlar semada ya da Beytü'l-makdis'te yapılmaktadır. Rivayetlerde zikredilen ihtilafların sebeplerini araştırdığımızda, bu hadisenin müslümanların sayıca az ve dağınık oldukları bir zamanda vuku bulduğu, rivayetleri nakleden ravilerin olayın gerçekleştiği Mekke'de ya henüz doğmadıkları ya da küçük yaşta oldukları, Medine'li ravilerin bu olayı hicret sonrası başkalarından dinledikleri gibi sebeplerle ravilerin hadisenin tafsilatında ihtilafa düştükleri bazı kaynaklarda zikredilmektedir (Berki ve Keskiöglü, 2010, s. 150). Ayrıca rivayetlerin anlatımında şahit olduğumuza göre ravilerin rivayeti hıfzetme ve doğru nakletme noktasında eksiklikleri olabilmektedir. İnsan unsurunun sözkonusu olduğu her yerde İbn Kesir'in de belirttiği gibi bu tür durumlarla karşılaşmak olağan kabul edilmiştir. Rivayetlerin teferruatında hata ihtimali olsa dahi, bu durum olayın iki coğrafi bölge arasında cereyan ettiği gerçeğini örtmemelidir.

Ayette geçen Mescid-i Aksa'nın mahiyeti ile ilgili de farklı yaklaşımlar mevcuttur (Karaoğlan, 2017, s. 558-563; Tatlı, 2000, s. 42-45). Mescid-i Aksa'nın aslında Mekke sınırları içinde olduğu (Azimli, 2009, s. 43-58), semavi bir mescit olan Beytu'l-ma'mur (yedinci sema katında Hz. İbrahim'in mescidin duvarına sırtını dayadığı Buhari rivayetine binaen) olduğu (Hamidullah, 1: 135) gibi. İbn Kesir ise, Hz. Peygamber'in peygamberlere imamlığının semada değil, bizzat Beyt-i Makdis'te gerçekleştiğini belirtmektedir. Müellifin tefsirinde geçen rivayetlerde, Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethinden sonra mabede gelerek mihrabta namaz kıldığı, Mirâç hadisesinin olduğu dönemlerde daha önceden Kudüs'e gidip oradaki mescidi gören ve bilen kişilerin olduğu, Peygamberin nebilere Beyt-i Makdis'te imamlık yaptığı, Mirâç sonrası müşriklerin Rasule yönelttiği sorular üzerine kendisine Mescid-i Aksa'nın ayrıntısıyla gösterildiği bilgilerinin yer aldığı görülmektedir. Bu bilgiler İbn Kesir'in görüşüne güç kazandırmaktadır. Kanaatimizce bu rivayetler mirâç esnasında Kudüs'te bir mabedin var olduğu görüşüne bir delil teşkil etmektedir. (Bkz. Yiğidoğlu, 2017, s. 641-651)

Rasule güç veren bu olağanüstü olay ile hem geçmişte hem de günümüzde imanların sınındığı ve olayla ilgili rivayetlerin birçok tarihten gelmiş olması dolayısıyla tevatür derecesine ulaştığı görülmektedir. Rasulü Allah'a içinde bulunduğu zor anlarda bir teselli, manevi kuvvet, moral, ödül ve şeref vermek için Kudüs'e ve semaya yolculuk yaptırılmış, Yaratanın gücü ve desteğinin Rasulünün arkasında olduğu hatırlatılmıştır. Bu vesileyle Allah tarafından ümmete iki kutsal mekânı muhafaza etme sorumluluğu verildiği, Beyt-i makdis'in koruyuculuğunun İshak evladından İsmail oğluna geçtiği (Ağırakça, 2014, s. 28-29) ve miracın sembolik mesajlar taşıdığı (Düzenli, 2001, s. 47) şeklinde yorumlar yapılagelmiştir.

SONUÇ

Siyer-i Nebide önemli bir yer tutan İsrâ ve Mirâç hadiselerine dair İbn Kesir'in Tefsir'inde kullandığı rivayetler, ayetleri kavrama noktasında anlayışımızı ve bakış açımızı genişletmektedir. Ayetlerin doğru anlaşılıp anlatılmasında tarihi malumata yer verme metodunun İbn Kesir'de canlılık kazandığı görülmektedir.

İsrâ ve Miraç olayları doğa kanunlarının ötesinde cereyan eden hadiseler olması dolayısıyla, İbn Kesir'in Tefsir'inde yer alan bu hususa dair rivayetler aklımızla tam kavrayamadığımız ve sınırlarımızı zorlayan birtakım ayrıntılar içermektedir. Ödül ve cezanın kıyametten sonra olduğu bilinmesine rağmen cennet ve cehennemde görülen insanların tasvirleri, Sidretü'l-münteha'da yaşananlar nasıl anlaşılmalıdır? Ayrıca diğer peygamberlerin vefatı bilindiği halde onlara dair verilen 'Hz. Musa'nın kabrinde ayakta namaz kılması, peygamberlerin semada Nebi ile selamlaşmaları, Mescid-i Aksa'da Nebinin cemaati olmaları' şeklindeki bilgiler, elli vakit namazın Allah'ın huzuruna gidiş gelişlerle beşe indirilmesi gibi hususların mahiyetinin aklen kavranması güçtür.

Rivayetlerin bütününden çıkardığımız neticeye göre olayın vukuundan ziyade teferuatında zihinlerde soru işaretleri kalabilmektedir. İbn Kesir'in güvenilir rivayetleri tercih etme ve hadiseleri doğru anlama noktasındaki gayreti, kendisinden sonrakilere bir ışık olmaktadır. Bu vesileyle imanların sınandığı, miracın bir hediyesi olan mü'mini Rabbi katında yücelten namazın ehemmiyeti ve Allah'ın gücünün Peygamberin ve ümmetinin arkasında olduğu kavranmalıdır. Mescid-i Aksa, çevresinin mübarek kılınmasıyla müslümanlar için muhafaza edilmesi gereken bir değerdir. Kul azaba sebep olacak amellerden sakınmalıdır. Zira rivayetlerde cennete götüren fiillere teşvik, cehenneme götürenlerden de sakındırma vardır. İsrâ ve Miraç hadiselerinin keyfiyetinden ziyade ne için vuku bulduğuna ve ümmete verilen mesaja odaklanmak en sağlıklı yöntem olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ağırakça, Ahmet. (2014). Kaynaklar ışığında İsrâ ve Miraç olayı. *Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-30.
- Ahmed bin Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî. (t.y). *Müsned*. 6 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslami.
- Akmaz, Fatmatüzzehra. (2011). *İslam Tarihi açısından İsrâ ve Miraç*. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Arslan, İhsan. (2018). İsrâ olayı ve el-Mescidü'l-Aksâ. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 43-79.
- Azimli, Mehmet. (2009). İsrâ ve Miraç olayları üzerine bazı mülahazalar. *Bilimname*, 16(1), 43-58.
- Berki, Ali Himmet- Keskiöglü, Osman. (2010). *Hz. Muhammed ve hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Beyhaki, Ebubekir Ahmed b. el-Huseyn. (1405). *Delailü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvali sahi-bi's-şeria*. 7 Cilt. Beyrut: Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. (1422). *Sahîh-i Buhârî*. (Thk. Muhammed Züheyr bin Nasîru'n-nasır). 9 Cilt. Dimaşk: Dar'u tuku'n-necat.
- Canbek, İsmail. (2007). *İbn Kesir'in nüzü'l sebeplerini değerlendirmesi*. Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Cerrahoğlu, İsmail. (1981) . İbn Kesîr ve tefsiri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 45-69.
- Cerrahoğlu, İsmail. (1996). *Tefsir tarihi*. Ankara: Fecr Yayınevi.

- Düzenli, Yaşar. (2001). Sembolizm açısından İsrâ ve Mi'râca yeni bir yaklaşım denemesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 31-48.
- Ebû Davud, Süleyman es-Sicistani. (t.y). *Sünen-i Ebû Davud*. (Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamit). 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye.
- Ebu Ya'la, Ahmed el-Mevsili. (1404/1984). *Müsned-i Ebi Ya'la*. (Thk. Hüseyin Selim Esed). 13 Cilt. Dımaşk: Daru'l-Me'mun.
- Hamidullah, Muhammed. (1993). *İslam peygamberi* (Salih Tuğ, Çev.). İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Heysemi, Nureddin. (1399/1979). *Keşfü'l-estâr an zevaidi'l-Bezzar*. (Thk. Habibü'r-Rahman el-A'zami). 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risale.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik. (2016). *Siret-i İbn Hişam* (Abdülvehhab Öztürk, çev.). Cilt 2. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail. (2017). *İbn-i Kesir tefsiri* (M. Beşir Eryarsoy- Dr. Savaş Kocabaş, Çev.). 12 Cilt. İstanbul: Polen Yayınları.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail. (1420/1999). *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-'azîm*. (Thk. Sami b. Muhammed Selâme). 8 Cilt. B.y.: Darü't-tayyibe.
- İbn Mace, Ebu Abdullah Muhammed. (t.y.). *Sünen-i İbn Mace*. (Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki). 2 C. B.y.: Dar'u İhyai'l-kütübi'l-arabiyyi-Faysal İsa el-babi'l-Halebi.
- İbn Sa'd, Muhammed el-Haşimi el-Basri. (2015). *Kitabü't-tabakati'l-kebir* (Musa Kazım Yılmaz, Çev.). (2. Bsk.). Cilt 1. İstanbul: Siyer Yayınları.
- Karaoğlan, Arslan. (2017). İsrâ ve Mi'râc hâdisesi üzerine bir giriş denemesi. *Bilimname*, 34(2), 555-601.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. El-Haccac el-Kuşeyri. (t.y.). *Sahîh-i Müslim*. (Thk. Muhammed Fuad Abdülbâki). 5 Cilt. Beyrut: Dar'u İhyai't-türasi'l-arabiyyi.
- Nesaî, Ebu Abdurrahman Ahmed. (1421/2001). *Sünen-i kübra*. (Thk. Hasan Abdu'l-Mun'im Şelebi). 10 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risale.
- Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed. (1406/1986). *Sünen-i suğra*. (Thk. Abdülfettah Ebu Gudde). 9 Cilt. Halep: Mektebü'l-matbuati'l-islamiyye.
- Özaktan, Fatih. (2017). *Kur'an'ın anlaşılmasında şiyerin rolü*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim, "İbn Kesir", *Diyanet İslam ansiklopedisi (DİA)*, C. 20, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 1999, s. 132-134.
- Öztürk, Mustafa, "Tefsiru'l-Kurani'l-azim", *Diyanet İslam ansiklopedisi (DİA)*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2011, s. 295-297.
- Polat, Ziya. (2006). *Tarihçi olarak İbn Kesir*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Şentürk, Lütfi. (1978). Mirac'da Resül-i Ekrem (S. A. V.) Allah'ı gördü mü. *Diyanet ilmi dergi*, 17(3-4), 133-139.

- Taberanî, Süleyman bin Ahmed. (1994). *Mu'cemü'l-kebir*. (Thk. Hamdi b. Abdülmecit es-Selefi). 25 Cilt. Kahire: el-Mektebetü İbn Teymiyye.
- Taberî, İbn Cerîr. (2000). *Câmi'u'l-beyan fî te'vili ayi'l Kur'an (Tefsiru't-Taberî)*. (Thk. Ahmed Muhammed Şakir). 26 Cilt. B.y.: Müessesetü'r-risale.
- Tatlı, Bekir. (2000). *Kütüb-i Sitte'de İsrâ ve Mirâç hadisleri*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tayalisi, Ebu Davud Süleyman. (1999). *Müsned*. (Thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türki). 4 Cilt. Mısır: Daru'l-hicr.
- Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa. (1988). *El-Camiu's-sahih ve hüve sünenü't-Tirmîzî*. (Thk. Beşşar Avad Ma'ruf). 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-gurabi'l-İslami.
- Uludağ, Süleyman, "Sidretü'l-münteha", *Diyanet İslam ansiklopedisi (DİA)*, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2009, s. 151-152.
- Yavuz, Salih Sabri, "Mi'râc", *Diyanet İslam ansiklopedisi (DİA)*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul: 2005, s. 132-135.
- Yiğitoğlu, Mustafa. (2017). İsrâ ve Mirâç'ta Süleyman mâbedi ve Mescid-i Aksa'nın varlığı meselesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 641-651.